

Lunds Universitet

Historiska institutionen

HISK37

Seminarieledare: Martin Dackling

Handledare: Svante Norrhem

Datum för seminarium: 3/6 2021

En lidande gemenskap

En studie om det Stora nordiska krigets påverkan på svenska karoliner
kollektiva identitet 1700-1721

Matthias Petersson

Inledning	1
Forskningsläge: En debatt om tidigmodern svensk nationell identitet	3
Syfte och frågeställningar	9
Teori	10
Begrepp och definitioner.....	10
Social identitetsteori.....	12
Metod	15
Källmaterial	17
Analys	22
De "fria" karolinerna 1700-1709.....	22
Svensk-ryska sammandrabbningar.....	22
Allmänt religiösa differentieringar.....	26
Djuriska liknelser.....	27
Differentiering i handlingar.....	28
Ryss eller moskovit?.....	30
Kosackerna vän eller fiende? 1700-1721.....	32
Fångenskapstiden 1709-1721.....	34
Poltava, Guds straff.....	34
Synen på sin förtryckare och svenskens överlägsenhet.....	36
Babyloniska fångenskapen och lidandets gemenskap.....	38
Diskussion och sammanfattning	41
Referenslista	46
Källmaterial.....	46
Litteratur.....	47
Internet.....	49

Inledning

Året är 1700 när en av de dittills värsta katastroferna drabbar Sverige, det Stora nordiska kriget. Den svenske kungen Karl XII samlar den karolinska armén för att bemöta Sveriges fiender Danmark, Sachsen och Polens konung August samt tsar Peter den stores Ryssland. Tiotusentals svenska karoliner lämnar sitt hemland för kriget. Till en början går det bra för karolinerna. Fred sluts med Danmark 1700 och med kung August 1706. Det ryska fälttåget inleds 1707 för att besegra Ryssland men slutar i katastrof. Karolinerna får utstå köld, svält och sjukdomar under fälttågets två år. Fälttåget slutar i den största militära katastrofen i svensk historia, slaget vid Poltava 1709. Armén kapitulerar några dagar senare vid Perevolotjna och tusentals karoliner blir satta i fångenskap i Ryssland. De flesta karolinerna dog i fångenskapens hemska förhållanden och när freden slöts med Ryssland 1721 återvände endast en fjärdedel hem.¹

När de svenska soldaterna lämnar sitt hem för kriget för de med sig en föreställningsvärld och en egen nationell identitet. Under den tiden präglas karolinernas livsvärld och identitet av religionen. Sverige vid denna tid är ett djupt religiöst samhälle av luthersk tro. Framträdande i trosuppfattningen är myten om det svenska Israel. Myten innebär att svenskarna ser sig som Guds utvalda folk och att det Gamla testamentet fungerar som en profetia för svenskarna.² Under krigets gång får karolinernas föreställningsvärld och identitet komma i kontakt med andra människor med andra föreställningsvärldar. Främst möter svenska karoliner ryssar och kosacker som deltar från krigets start 1700 fram till att freden sluts 1721. Ryssarna orsakar en enorm påfrestning för karolinerna under kriget som sett vid Poltava och den ryska fångenskapen. Kosackerna, som är olika stamfolk boendes mestadels i Ukraina, mötte först karolinerna som fiender då kosackerna stred med den ryska armén.³ Kosackerna skulle dock få en helt annan relation med karolinerna när den kosackiska fältherren Mazepa 1708 allierade sig med Sverige.

Från det att karolinerna lämnar Sverige får de nya perspektiv på sig själva och andra. De måste hantera medgångar likväl som svidande motgångar. De måste definiera vem som är fiende kontra vän. De måste skilja på vilka som är “vi” och vilka som är “de andra”. Den kollektiva

¹ Ericsson, Peter, *Stora nordiska kriget förklarar: Karl XII och det ideologiska tilltalet = The Great Northern War explained : Charles XII and the ideological address*, Diss. Uppsala: Univ., 2002. S. 22f; Larsson, Olle. *Stormaktens sista krig*. Falun: Historiska media, 2009.

² Ericsson, 2002. S. 264.

³ Kosack i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=kosack&pz=1>> (hämtad 19/5 2021).

identiteten karolinerna för med sig ut i kriget är i den bemärkelsen inte statisk. Som andra sorters identitet är nationell identitet relationellt och kontextuellt bundet. Det innebär att identiteten uppstår i de skiljelinjer som karolinerna drar mot “de andra”.⁴ Det ställer frågan om vad som sker med karolinernas självuppfattning när de möter fienden och vänner under skiftande omständigheter. Vad sker egentligen med karoliners identitet när de befinner sig utomlands i krig och fångenskap under nästan två decennier? Det leder fram till vad studien ska handla om.

Studien ska behandla karolinernas nationella identitet under det Stora nordiska kriget 1700-1721. Jag vill understryka att studien inte kommer kunna tala för mer än karolinernas kollektiva identitet och bör inte ses som ett försök att undersöka svensk nationell identitet i sin helhet.. Syftet och frågeställningarna utgår från vad den tidigare forskningen inte berört kring karolinernas identitet. Därmed följer nu en presentation av forskningsläget innan jag utvecklar studiens utgångsläge.

⁴ Sahlin, Peter. *Boundaries: the making of France and Spain in the pyrenees*. Los Angeles: University of California press, 1989. S. 270f.

Forskningsläge: *En debatt om tidigmodern svensk nationell identitet*

Studien har hämtat inspiration gällande struktur, källmaterial och frågor från Erik Arrhéns artikel *Då svensk blev ryss*. Arrhén behandlar nationell identitet hos karolinerna genom 4 delstudier som undersöker 1) hemlängtan och glädjebesked vid karolinernas hemkomst 2) ‘myten om det svenska Israel’ och dess närvaro hos karolinerna 3) karolinernas skildring av främmande folk 4) reaktionerna på karoliner som konverterar till rysk-ortodoxa tron eller som går över i rysk tjänst. Resultat som är av relevans för studien är att den identifikation med riket som vissa karoliner besatt påvisar även att det fanns ett känslomässigt band till riket även innan den industriella revolutionen. Innehållet av denna nationella identitet, påstår Arrhén, grundades i den lutherska religionen med myten om det svenska israel som utgångspunkt. Myten fungerade som både en politisk myt och identitetsmarkör som talade om ett gemensamt ursprung för svenskarna. Den främsta identitetsmarkören mellan karolinerna och främmande folk var religionen. Arrhén påstår även att det religiösa och mytiska innehållet i den nationella identiteten innebar att svenskar och finnar i fångenskap var mindre benägna att övergå till rysk tjänst eller konvertera till deras religion än exempelvis tyska fångar. Det vill säga att den nationella identiteten var relativt djupt rotad hos de svenska karolinerna.⁵

I kontrast till Arrhén avser jag belysa Jonas Nordins avhandling *Ett fattigt men fritt folk* som behandlar svensk nationalism från mitten av 1600-talet till och med andra halvan av 1700-talet. Nordin ansluter sig till debatten om nationalism genom att utgå från den etnicistiska linjen som ser etnisk eller nationell gemenskap som en äldre kollektiv identifikationsform. Som existerat jämsides andra kollektiva identiteter med närvaro i vissa samhällsklasser men inte andra. Däremot säger teorin att nationalism som ett samhällsgenomsyrande massfenomen först uppkom i och med industrialiseringen.⁶ Arrhén skulle nog likväl som Nordin ansluta sig till den etnicistiska linjen men däremot finns det skillnad i hur de ser på innehållet i den nationella identiteten hos tidigmoderna svenskar. Först bör nämnas att Nordin gör 5 delundersökningar,

⁵ Arrhén, Erik. ‘‘Då svensk blev ryss, nationell identitet hos karoliner i främmande land.’’ *Karolinska förbundets årsbok 2001*. Lund, 2001. S. 118, 148f.

⁶ Nordin, Jonas. *Ett fattigt men fritt folk*. Stockholm/Stenhag: Brutus Östlings bokförlag Symposium, 2000. S. 13f. Den etnicistiska linjen kan ses som att ligga mittemellan de två andra teorierna om nationalism. Den första är den primordiala teorin som påstår att nationalism är ett ursprungligt fenomen som funnits sedan antiken. Den andre är den moderna teorin om att nationalism först uppkom i och med den industriella revolutionen. En känd företrädare för den moderna linjen är Ernest Gellner se fr.a. *Nations and nationalism* (1983).

varav endast en berör samma tid som min samt Arrhéns studie. Delundersökningen handlar om retoriken i den svenska propagandan under det Stora nordiska kriget. Nordin tittar alltså inte på karolinerna i sig utan retoriken som förmedlades till dem.⁷

Nordin kommer fram till att det finns en distinkt skillnad i retoriken som används i propagandan från konungens håll och rådets håll. Karl XII förlitade sig på den gudomliga sanktionen i propagandans retorik och för att befalla sina undersåtar. Rådet som inte hade den möjligheten använde sig istället av nationalistisk retorik med betoning på försvaret av fäderneslandet. Det var argument av emotionell karaktär som uppmanade till att försvara tryggheten för den svenska gemenskapen. Likt Arrhéns resultat visar det ett emotionellt band till hemlandet. Nordin menar att den sistnämnda aspekten synliggör en nationell identitet som inte nödvändigtvis var beroende av religionen. Vidare skriver Nordin att kungen i praktiken agerade med nationalistiska motiv genom tillsättandet av främst svenska ämbetsmän. Det talar för en svensk nationalism i samhällets toppskikt. Nordin påstår även att den spreds till de undre klasserna och påverkade normerna som de måste förhålla sig till.⁸

Harald Gustafsson ställer sig kritisk mot Nordins slutsatser. Gustafsson påstår i linje med de Arrhén att religionen skulle vara den absolut viktigaste identifikationsfaktorn i den tidigmoderna konglomeratstaten. Han medger att språklig och kulturell homogenitet spelar roll men det var mest relevant hos eliten. I sådana fall fungerar det mest för att upprätthålla andra samhällsliga maktstrukturer såsom ståndssamhället. Han ger exemplet om godsherrn som ska tala tyska och bonden som ska tala estniska för att upprätthålla maktstrukturerna. Några försök att homogenisera landet gjordes inte med nationalistiska motiv. Integration och homogenisering var en pragmatisk lösning för rikets utrikespolitiska hot samt ekonomiska svårigheter, inte ett försök att uppnå en nationellt homogen stat. Däremot var det statens mål att befolkningen skulle ha en gemensam trosuppfattning och religiös homogenitet var bland statsmaktens viktigaste mål.⁹

Ett konkret exempel på skiljelinjen mellan Nordin och Gustafsson är just integrationen av skånelandskapen. Nordin påstår att denna integration och ”försvenskning” var medveten och

⁷ Nordin, 2000. S. 38f.

⁸ Nordin, 2000. S. 158-161, 444f, 447f.

⁹ Gustafsson, Harald. *Makt och Människor: Europeisk statbildning från medeltiden till franska revolutionen*. Halmstad: Makadam förlag, 2010. S. 104-109, 112f. Konglomeratstaten beskriver Gustafsson som den typiska tidigmoderna europeiska statsbildningen. Den karaktäriseras som en spräcklig heterogen organisation där centralmakten har olika relationer till de olika provinserna inom riket. Detta innebär att olika provinser som tillhör samma statsmakt kan ha vitt skilda befolkningar, skattesystem, styrelse, lagar, privilegier etc.

fungerade som inspirerande modell för andra provinser samt att skånelandskapen sågs som ursvenska provinser som blivit återerövrade. Det fanns en nationalistisk agenda, eftersom lojaliteten ansågs vara knuten till nationen enligt eliten. Det ledde bland annat till fördrivningspolitik mot utlänningar och försvenskningen av viktiga institutioner som kyrkoväsendet, där svenska präster ersatte de danska.¹⁰ Gustafsson har en vitt skild uppfattning av Skånes integration, vilken kan sammanfattas med tanken att nationalisera landet inte existerade under den tidigmoderna perioden. När man talar om skånsk integration bör inte nationalism tas i beaktande då den integrering som skedde var juridisk, politisk och berodde på det realpolitiska läget.¹¹ I sin helhet skiljer sig författarnas syn på tidigmodern svensk nationalism tydligt där Nordin menar att det fanns en medveten nationalistisk politik som drevs igenom av eliten under 1700-talet främst genom relativt svaga medel som retorik.¹² Gustafsson menar att nationalism som ett medvetet politiskt mål först uppkom efter konglomeratstatens kollaps som han anser tog plats efter sjuårskriget 1756-1763.¹³

Ett nyare verk inom området är David Gudmundssons avhandling *Konfessionell krigsmakt*. Han tar avstamp i Thomas Kaufmanns teorier gällande konfessionalisering och konfessionskultur i analysen av svenska krigsmakten under stormaktstiden och undersöker fältpredikningar. Han ansluter sig även till debatten kring tidigmodern svensk nationell identitet.¹⁴ Gudmundsson lyfter fram en nyansering av begreppet fäderneslandet i sin undersökning, ett begrepp som är återkommande i undersökningens källmaterial. Gudmundsson kommer fram till vad Nordin påpekade om att fäderneslandet hade en emotionell betydelse vid beskyddandet av den föreställda gemenskapen eller försvarandet av dess trygghet. Det finns därför en nationalistisk betoning i begreppet såsom det används under början av 1700-talet. Gudmundsson upptäcker även en religiös aspekt i begreppet när det används av karoliner i ryskt fångenskap på 1710-talet som syftar till två fädernesland, det svenska riket och det himmelska riket, Guds himmel.¹⁵

¹⁰ Nordin, 2000. S. 53-59.

¹¹ Gustafsson, Harald. "När blev skåne svenskt", *Skånes renässans. Kulturen 2000. En årsbok till medlemmarna av Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige*. (red.) Kjell Hansen, Lund, 2000. S. 16, 20-23.

¹² Nordin, 2000. S. 448.

¹³ Gustafsson, 2010. S. 212.

¹⁴ Gudmundsson, David. *Konfessionell krigsmakt*. Malmö: Roos och Tegnér AB, 2014. S. 21, 25-29, 147f. Fältpredikningar definierar Gudmundsson som en predikan riktat till ett militärt kollektiv.

¹⁵ Gudmundsson, 2014. S. 150-151,

Gudmundssons övergripande resultat i avsnittet *svensk undersåte* bidrar med viktiga utgångspunkter för denna uppsats. Föreställningen om svenskarna som det nya Israel, sammanlänkade den konfessionella och nationella identiteten. Det innebar att när det skedde motgångar för svenskarna under det Stora nordiska kriget förklarades det i predikan som Guds prövningar. Det framgår även att det i predikningarna fanns ett "vi" och ett "dem". "De andra" var oftast anonyma, beskrevs mestadels negativt och sades vara Guds straff mot svenskarna. Det leder fram till Gudmundssons slutsats. Att fältpredikningarna bidrog till skapandet av en nationell identitet och att den centrala aspekten i den identitet var den lutherska läran och myten om det svenska Israel.¹⁶

Gällande främlingskapet har Åsa Karlsson i hennes artikel *Främling eller vän* undersökt några svenskars syn på Turkiet under 1700-talet. Där bland bataljonspredikanten Sven Agrell som hamnade i Turkiet på grund av det Stora nordiska kriget. Analysen av Agrell är relevant på grund av att han verkade jämsides karolinerna och under samma period som studien behandlar. Karlsson drar slutsatsen att Agrell varken är särskilt negativ i sin beskrivning av turkarna eller deras religion. Tvärtom verkar Agrell istället vilja förmedla en positiv bild av Turkiet till människor hemma i Sverige. Däremot är Agrell nedvärderande i sin beskrivning av danskarna. Den kontrasten förklarar Karlsson genom relationen de olika staterna hade med Sverige under det Stora nordiska kriget. Agrell var positiv mot turkarna då de var vänligt inställda till Sverige under kriget. Danmark var fientlig, vilket förklarar Agrells negativa syn på dansken. Karlsson benämner även vikten av karolinerna som relativt fördomsfria och okunniga om det främmande folk som de möter i framförallt Sibirien. Karolinerna präglas inte av en mängd förutfattade meningar som svenska resande senare på 1700-talet gjorde.¹⁷

Arrhén förhåller sig till Karlsson och utvecklar resonemanget. Han utvecklar med att vi distanserar oss från vän eller fiende olika beroende på när i tiden. Som exempel ger Arrhén argumentet att religionen kunde aktiveras som en distanseringsmetod när det behövdes för att skilja vän från fiende. När religionen inte fungerar som skiljelinje, sett i exemplet med Agrells attityd mot Danmark, påstår Arrhén att etniska argument får tas till bruk istället. När ens vän har en annan religion ser situationen unik ut. Arrhén exemplifierar med Agrell som hoppas att Gud

¹⁶ Gudmundsson, 2014. S. 174f.

¹⁷ Karlsson, Åsa. "Främling eller vän? Svenskar i Turkiet på 1700-talet", *Främlingar - ett historiskt perspektiv*, (red.) Anders Florén & Åsa Karlsson, Uppsala, 1998. S. 74, 76-79, 84f.

ska använda "de otrogna turkarna" för att straffa ryssarna.¹⁸ Det är den aspekten som jag hoppas kunna belysa och vidareutveckla med hjälp av kosackerna. Deras relation till Sverige var skiftade mellan vän och fiende. Samtidigt tillhörde de den ortodoxa tron som ryssarna.

Till sist vill jag rama in forskningsläget kring tidigmodern svensk nationell identitet genom att belysa ett verk från 2017 av Jens Lerbom vid namn *Svenskhetens tidigmoderna gränser*. Lerbom undersöker svenskhetens uppkomst genom ett underifrånperspektiv för att få en bredare bild av när en svensk nationell identitet uppkom hos gemene man. Det görs genom att undersöka domstolsprotokoll i sex delstudier över en period som sträcker sig från 1500-talet till 1800-talet. Lerbom drar slutsatsen att det finns en emotionell koppling till fäderneslandet som både Nordin, Gudmundsson och Arrhén argumenterar för. Aspekten av känsla kopplad till fäderneslandet förklarar även Lerbom likt Nordin som den etniska eller kulturella delen av den svenska nationella identiteten. Den andra delen av svensk nationell identitet hänvisar till den politisk-rättsliga identifikationen baserat på lojaliteten till riket och monarken, som kallas den regnala identiteten.¹⁹

Lerbom gör en poäng av att den tidigmoderna svenskheten var föränderlig och kontextbunden. Med föränderlig menas att ens svenskhet kunde bytas ut i vissa kontexter i förmån för en annan identifikation. Kontextbunden innefattar att det inte fanns någon enstaka svensk identitet utan den var olika för olika samhällsgrupper. Exempelvis associerade sig finnarna som svenskar endast i den regnala bemärkelsen. Lerboms huvudsakliga poäng med sin undersökning var att det inte handlar om att överheten har påtvingat en konstruerad svenskhet på undersåtarna. Svenskheten har växt fram genom en dialog som skett mellan överheten och undersåtarna utifrån gemensamma referensramar. Det innebär att undersåtarna har medverkat i att konstruera svenskheten genom att anamma eller förkasta vissa föreställningar av svenskheten. Två av de fyra argument som Lerbom har för sin teorin är av särskild relevans för min studie. För det första bestod de gemensamma referensramarna, som dialogen fördes genom, av religionen och monarkin. Svenskheten skulle så småningom även ingå i referensramarna. För det andra påverkas referensramarna och dialogen av inre och yttre kriser såsom militära konflikter.²⁰

¹⁸ Arrhén, 2001. S. 140.

¹⁹ Lerbom, Jens. *Svenskhetens tidigmoderna gränser: folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500-1800*. Halmstad: Makadam förlag, 2017. S. 18, 25-27, 184.

²⁰ Lerbom, 2017. S. 184f.

I helhet har forskarna jag nämnt en relativt lik utgångspunkt som följer den etnicistiska linjen. Det fanns någon form av nationell identitet i det tidigmoderna Sverige men den var annorlunda från den efterföljande moderna massnationalismen. Skillnaden ligger främst i vilket innehåll identiteten bestod av. Det vill säga ifall den främst var regnal, religiös eller etnisk och i vilken grad den genomsyrade samhället. Jag vill förtydliga att skillnaderna i resultat inte nödvändigtvis motstrider varann. De utgår från och undersöker olika aspekter och olika samhällsgrupper inom det tidigmoderna Sverige, vilket förmodligen leder till att resultaten och slutsatserna blir annorlunda. Gudmundsson som utgår från konfessionaliseringsteorin och undersöker fältpredikningar hamnar naturligt i en religiöst förankrad slutsats.²¹

²¹ Gudmundsson, 2014. S. 174f.

Syfte och frågeställningar

Den tidigare forskningen som har presenterats är överens om att det fanns någon form av nationell identitet i det tidigmoderna Sverige. De är även medvetna om att identitet är föränderligt och att den tidigmoderna nationella identiteten inte är densamma vi har kvar idag. Det är särskilt utifrån Lerboms forskning som syftet för studien formulerats. Att de gemensamma referensramar som svenskheten konstrueras utifrån påverkas av inre eller yttre kriser.²² Det ställer frågan om hur en kris som det Stora nordiska kriget kan ha påverkat de svenska karolinernas nationella identitet.

Studiens syfte är därför att studera eventuell förändring i karolinska soldaters kollektiva identitet under det Stora nordiska kriget 1700-1721. Det sker genom att undersöka differentieringen karolinerna gör mot ryssarna och kosackerna. Som nämnt i forskningsläget uppstår identitet i de skiljelinjer som görs mellan "vi" och "de andra". Det leder till att differentieringen karolinerna gör blir utgångspunkten för undersökningen. Med begreppet differentiering åsyftas de sätt karoliner uttrycker uppfattad skillnad mellan sig själva och de andra. Det kan vara attribut som tillskrivs de själva eller de andra, jämförelser mellan grupperna och hur de väljer att benämna sig själva eller de andra. Hur det operationaliseras i samband med teorin kommer utvecklas i avsnittet *Teori*.

Ryssarna och kosackerna är utvalda för att de mer eller mindre är närvarande genom hela konflikten. Det innebär att en förändring är möjlig att belysa om gruppen de bemöter är konstant närvarande under kriget. Differentieringen mot ryssen är utöver det av särskilt intresse. Det är trots allt ryssarna som besegrade karolinerna vid Poltava och som satte dem i fångenskap. Det finns även ett analysvärde i att undersöka kosackerna, eftersom Mazepas kosacker skiftar sin relation från fiende till vän med karolinerna under konfliktens gång.

Frågan som undersökningen utgår från är följande: *Hur differentierar karolinerna sig gentemot ryssarna och kosackerna?* En följdfråga kommer tillämpas för att analysera potentiell förändring över tid. Den lyder: *Sker det någon förändring i hur karolinerna differentierar sig över den undersökta tiden?*

²² Lerbom, 2017. S. 184f.

Teori

Begrepp och definitioner

Den internationella forskningen kring tidigmodern/modern nationalism kommer vara utgångspunkten för hur jag väljer att definiera centrala begrepp. Anledningen till att den internationella forskningen blir utgångspunkt för de centrala begreppen är att den svenska forskningen som presenterats tillämpar samma definitioner. Den svenska nationalismforskningen bygger sedermera på de etablerade begrepp som kommer från den internationella forskningen.²³ Därmed vore det passande om studien tillämpar de begrepp som redan är fungerande och väletablerade inom det forskningsområdet.

Antropologen Benedict Andersons begrepp 'föreställd gemenskap' utgör bas för hur studien väljer att definiera kollektiv identitet samt nationen. Anderson definierar nationen som en föreställd gemenskap utifrån premissen att människorna som ingår i gemenskapen omöjligt kan ha träffat alla andra medlemmar i gemenskapen. Gemenskapen blir därför föreställd och grundas i tanken om ett djupt horisontellt brödraskap som ignorerar den hierarkiska gruppindelningen inom den föreställda gruppen. Olika gemenskaper skiljs åt genom sättet de föreställer sig, vilket resulterar i att det finns exempelvis flera nationer. Anderson förtydligar även att alla gemenskaper som är större än en liten by måste vara föreställda, inte enbart nationen.²⁴

Till undersökningen vill jag tillägga att det inom nationens föreställda gemenskap kan rymmas flera kollektiva identiteter som alla anses vara en del av nationen men på olika sätt. Eftersom jag skiljer på nationens föreställda gemenskap och karolinernas kollektiva identitet vill jag understryka att min undersökning av karolinerna inte kan tala för hela den svenska föreställda gemenskapen. Hädanefter kommer jag särskilja på nationen som en övergripande föreställd gemenskap och på karolinernas kollektiva identitet som en grupp präglad av och inkluderad i nationens föreställda gemenskap. Med hänsyn till Lerboms slutsats att det inte fanns någon enhetlig folklig svenskhet.²⁵ Genom presentationen av den tidigare svenska forskningen har jag konstaterat att en analys av olika samhällsgrupper resulterar i olika resultat kring hur den nationella identiteten såg ut. Ytterligare visar Peter Sahlin i *Boundaries: the making of France*

²³ Arrhén, 2001. S. 116-120. Gudmundsson, 2014. S. 148. Lerbom, 2017. S. 23f. Nordin, 2000. S. 21-35.

²⁴ Anderson, Benedict, *Imagined communities*, London: verso, 2006. S. 6f.

²⁵ Lerbom, 2017. S. 184.

and Spain in the pyrenees att lokala gemenskaper vid anammandet av en nationell identitet inte förlorade sin gemensamma identitet som en lokal grupp.²⁶ Jag anser det därför rimligt att urskilja karolinerna som ett eget kollektiv med en egen kontextbaserad version av den föreställda svenska gemenskapen.

Nationen är även avgränsad enligt Anderson. Oavsett hur stor den är finns det en skiljelinje mellan sin nation och andra nationer.²⁷ För att särskilja mellan vad som konstituerar vart gränsen går för olika nationer tillämpar jag Anthony D. Smiths definition av nationell identitet. Smith ser nationell identitet som fundamentalt multi-dimensionell och något som aldrig kan begränsas till en aspekt. Nationell identitet utnyttjar aspekter från andra sorters kollektiva identiteter, vilket innebär att nationell identitet är möjlig att kombinera med exempelvis klass, religion och etnicitet. Smith har utvecklat vissa kriterier för att särskilja nationella identiteter från varandra. Smiths kriterier för en nationell identitet är: 1) ett historiskt hemland 2) gemensamma historiska myter och minnen 3) en allmän masskultur 4) allmänna lagar och rättsliga skyldigheter för kollektivets medlemmar 5) gemensam ekonomi inom gruppen.²⁸

Studiens teoretiska utgångspunkt behandlar identitet som en social konstruktion. Sahlin beskriver hur nationell identitet konstrueras. Genom att kontinuerligt definiera vän/fiende och vi/dem uppstår den nationella identiteten. Det finns inga essentiella språk-eller kulturskillnader som definierar ens nationella identitet. Den nationella identiteten är en subjektiv upplevelse. Den är alltid relationell och föränderlig och uppkommer i och med de sociala och territoriella linjer som dras för att differentiera oss från andra.²⁹ Identitet som föränderligt och kontextbundet lyftes även fram i den tidigare forskningen och ligger till grund för tidsaspekten i undersökningen och frågan *sker det någon förändring i hur karolinerna differentierar sig över den undersökta tiden?*. För att kunna analysera förändringen över tid har jag valt att tillämpa 'social identitetsteori' (förkortas härnäst som SIT) som främst utvecklats av Henri Tajfel inom socialpsykologin.

²⁶ Sahlin, 1989. S. 274.

²⁷ Anderson, 2006. S. 7.

²⁸ Smith, Anthony D. *National identity*, London: Penguins books, 1991. S. 14.

²⁹ Sahlin, 1989. S. 270f.

Social identitetsteori

‘Social identitet’ definierar Tajfel som ‘...that *part* of an individual’s self concept which derives from his knowledge of his membership of a social group (or groups) together with the value and emotional significance attached to that membership’.³⁰ Medlemskapet i enskilda grupper bidrar antingen negativt eller positivt till individens självbild. Teorin utgår från att en individ strävar efter en positiv självbild, vilket leder till aktioner från individen för att uppnå en positiv självbild. Om gruppen producerar en negativ självbild för individen vill individen yrka för att antingen lämna gruppen eller förändra gruppens status. Gruppen agerar kollektivt för att dess medlemmar ska bibehålla en positiv självbild genom medlemskapet i gruppen. Den positiva självbildens är alltid relationell och står i förhållande till andra grupper. Givet i teorin är att en grupp endast kan existera i relation till andra grupper. Det beror på att den upplevda gemenskapen formuleras i kontrast till andra grupper. Kontentan blir därför att en grupp endast kan upprätthålla en positiv social identitet för sina medlemmar om gruppen värderas positivare än andra relevanta grupper.³¹

För att uppnå en positiv självbild jämförs den egna gruppen med andra grupper i hopp om att den ska framstå i positiva dager. Det finns framförallt tre variabler som styr jämförelsen. 1) Individen som gör jämförelsen måste fullt identifiera sig själv med sin egen grupp. 2) Den sociala situationen måste tillåta en jämförelse mellan relevanta attributer som karaktäriserar grupperna. För studien är det nationell identitet samt innehållet i den och stridsförmågan som är jämförbara attribut. 3) Den utomstående gruppen måste vara en relevant grupp att jämföras med. Syftet med jämförelsen är att höja sin egna grupps sociala status och uppnå en föreställd överlägsenhet gentemot de andra grupperna. Det bidrar med en positiv självbild till gruppmedlemmarna.³²

Gällande operationaliseringen av SIT kommer jag titta på vilka jämförelser som sker för att skapa social status åt karolinerna och undersöka innehållet i jämförelsen. Innehållet är de värderande inslag och uttryck som karolinerna använder för att differentiera sig själva i

³⁰ Tajfel, Henri, *Human groups and social categories: studies in social psychology*. Cambridge: Cambridge U.P., 1981. S. 255. Grupp inom denna kontext definierar Tajfel som en kognitiv entitet, meningsfull för individen vid vissa tillfällen, som måste särskiljas från den allmänna termen ‘grupp’ som används för att beskriva direkta ansikte mot ansikte relationer mellan flera människor. Med denna definition kan exempelvis en nation benämnas som grupp.

³¹ Tajfel, 1981. S. 254-259.

³² Tajfel, Henri & Turner, John. ‘integrative theory of intergroup conflict’ i *Organizational identity: a reader*. (red.) Hatch, Mary Jo & Schultz, Majken, Oxford University Press, Oxford, 2004. S. 59f.

förhållande till andra grupper. 'Social kreativitet' fungerar som ett alternativ för att hantera när gruppens status ger en negativ självbild till dess medlemmar. Det innebär att man hittar andra områden att jämföra gruppen mot andra grupper i hopp om att höja statusen. Utöver det kategoriseras tre sorters strategier för att nå social status. 1) Att överdriva den egna gruppens styrkor, respektive att ignorera den egna gruppens svagheter. 2) Att överdriva utomstående gruppens svagheter, respektive att ignorera utomstående gruppens styrkor. 3) Att undvika jämförelser för att inte riskera social status.³³

En aspekt inom SIT som jag behöver modifiera för studien berör ytterligare en strategi för att hantera negativ självbild från gruppen. Strategin benämns som 'social tävling'. Enligt SIT är det ett sätt att hantera den negativa självbild genom att ingå i en pågående social tävling där grupperna tävlar mot varandra inom relevant område, i hopp om att förändra gruppens låga sociala status genom att bevisa sin överlägsenhet gentemot den andra gruppen.³⁴ För att strategin ska vara applicerbar är det nödvändigt att se hela konflikten som en pågående social tävling mellan de stridande parterna. Nederlag och misslyckanden bör ses som skadande för karolinernas sociala status. Potentiella jämförelser eller ursäktande i samband med nederlagen ses som karolinernas försök till att hantera förlusten av social status. Det går även att påstå att all sorts differentiering och jämförelse mellan sin och andra grupper innebär en social tävling.³⁵ Poängen är dock att konfliktens faktiska händelseförlopp bör ses som ytterligare en aspekt i den sociala tävlingen.

Det finns invändningar som går att göra mot applikationen av SIT för att undersöka karolinernas nationella identitet över tid, vilka jag nu tänker bemöta. Eftersom SIT härstammar från socialpsykologin kan applikationen av en sådan kontemporär teori på historien kritiseras. Det nuvarande användningsområdet för SIT är idag främst inom nutida mediaforskning.³⁶ Förutom de specifika kontexter som jag tagit i beaktande (det Stora nordiska kriget som en social tävling) finner jag inga större problem i att tillämpa teorin längre bak i tiden. Främst för att psykologin i grupp beteende inte bör ha mer än ytliga skillnader från 1700-talet tills idag. Med ytliga skillnader avser jag specifikt att differentieringen som sker på 1700-talet består av andra existentiella värden än vad det hade gjort idag. I realiteten bör det inte ses som mer än en simpel

³³ Trepte, Sabine & Loy, Laura S. *Social identity theory and self-categorization theory*, 2017. S. 4f.

³⁴ Trepte & Loy, 2017. S. 5.

³⁵ Tajfel & Turner, 2004. S. 60f.

³⁶ Trepte & Loy, 2017. S. 7-12.

kontextuell skillnad i språkbruket som används vid differentieringen. Teserna om social status, positiv/negativ självbild och social identitet bör vara applicerbara i samma grad som de är på olika grupper i kontemporär tid.

Ytterligare en möjlig invändning är att de grupper som undersökts för att utveckla teorin och exemplifiera den behandlar främst sociala rörelser i modern tid. Det vill säga grupper som individer lätt kan välja och byta mellan utan relativa hinder. Det är ett mindre problem med tanke på att Tajfel tar det i beaktande och utvecklade teoretiska tillvägagångssätt för de grupper som praktiskt taget är omöjliga för individen att lämna. Exempelvis grupper baserade på nationell identitet, etnicitet eller religion.³⁷ Vid applikationen av teorin utgår jag från att det var svårt för individen att säga upp sitt medlemskap i hos sin föreställda gemenskap. Jag tillämpar därför de alternativa metoder Tajfel utvecklade för individen att återhämta positiv social identitet som nämnda ovan. Svårigheten för en karolin att byta grupptillhörighet på grund av förankringen i den nationella identitet bekräftas dels i Arrhén's studie. Som nämnt i forskningsläget fanns det däremot en kontrast mot att andra nationaliteter som lättare konverterade eller ingick i rysk tjänst. En kontrast som SIT möjligtvis kan nyansera.³⁸

³⁷ Tajfel, 1981. S. 244f, 256.

³⁸ Arrhén, 2001. 148f.

Metod

Studien tillämpar en hermeneutisk textanalys. Främst kommer jag att arbeta med en existentiell tolkning av källmaterialet. Fokuset ligger således inte på att kartlägga de yttre förhållandena som karolinernas verklighet bestod av utan istället söker studien att förstå karolinernas livsvärld, föreställningar, tankar, värderingar, etc. Det benämns som den existentiella världen. Härvid uppstår direkt ett problem som behöver adresseras. Svårigheten att skilja på språket som uttryck för karolinernas existentiella värld kontra deras yttre verklighet.³⁹ Här är ett utdrag från källmaterialet för att exemplifiera problematiken som kan uppstå: ‘’samma stadh hade fijenden totaliter opbrändt och nedergjordt alt folk så qvinnor som barn, och ingen skonatt,’’⁴⁰

I citatet beskrivs en yttre verklighet där staden blivit uppbränd och kvinnor och barn har blivit dödade. Ingen värdering framgår och det synes endast beskriva vad som hände. Mellan raderna yttrar dock sig den existentiella världen. Det är underförstått av specificeringen kvinnor och barn samt begreppet ‘’skonat’’ att fienden är kvinno-och barnamördare. I kontexten av vad som annars står skrivet i dagboken framgår det även att det inte är positivt. Något som kommer utvecklas i avsnittet *källmaterial* är att karolinerna är sparsamma med vad som skrivs. När citat som ovan skrivs ner har det en stor betydelse för det är ett avbrott mot vad som generellt nedtecknas och ger därmed insikt i karolinernas existentiella värld.⁴¹ Även om jag med metoden vill belysa karolinernas existentiella värld kommer tolkningen av textens beröra båda tolkningsformerna. Per-Johan Ödman förklarar det bäst såhär ‘’ett yttre skeende blir belyst genom dess existentiella innebörd för olika parter, och den existentiella tolkningens rimlighet klargörs genom dess sammanhang med vad som faktiskt hände’’.⁴²

Jag kommer främst utgå från Hans-Georg Gadamers uppfattning av hermeneutiken som en horisontsammanmältning. Karolinernas nedskrivna tankar och min läsning av den möts i en gemensam mänsklig horisont. Jag lämnar inte mitt egna perspektiv men får ändå ut kunskap från en annan horisont genom att översätta karolinernas språk. För att kunna översätta språket från den historiska horisonten används den hermeneutiska spiralen. Konkret innebär det att jag

³⁹ Ödman, Per-Johan. *Tolkning, förståelse och vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. Upplaga 3. Malmö: Studentlitteratur, 2007. S. 69-72.

⁴⁰ Posse, Carl Magnus. ‘’Öfversten friherre C. M. Posses dagbok 1707-1709.’’ *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, I. (red.) Nilz Herlitz, 241-296. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag, 1921. S: 332.

⁴¹ Liljewall, Britt, *Bondevardag och samhällsförändring. Studier i och kring västsvenska bondedagböcker från 1800-talet*. Borås, 1995. S. 31f.

⁴² Ödman, 2007. S. 69.

arbetar utifrån min existerande förförståelse vid det första läsandet av källmaterialet. Därefter skapar jag kontext både språkligt och psykologiskt för att kunna nå en nytolkning av materialet. Med den nya förförståelsen återgår jag till källan för att på så vis kunna förstå och tolka den utifrån relativt korrekta premisser. Processen upprepar jag under arbetets gång, men när jag väl återgår till källan innebär det inte att jag fått någon helt ny förståelse. Snarare innebär det att den förståelsen jag kan få ut av nästa läsning preciseras och nyanseras med nya aspekter och perspektiv. På så sätt skapas en konstant spiral av ökad kunskap.⁴³

Arbetet med källmaterialet har flera steg. Det börjar med ett urval av källmaterialet bestående av dagböcker som specificeras i *källmaterial*. Vid läsningen av dagböckerna sker ytterligare ett urval av relevanta passager. Urvalet av passager avgörs av innehållets relevans till frågeställningarna. Specifikt innebär det uttryck om kosacker och ryssar samt om karolinerna själva, allt som kan hänföras till SIT. Det innebär att den texten som faller utanför studiens syfte inte tas i beaktande vid analysen. Vid kategoriseringen av de utvalda passagerna kommer jag strukturera de utifrån författare samt månad och år de är nedtecknade i dagboken. När alla möjliga passager valts ut och böckerna är genomlästa påbörjas analysen genom att dela in passagerna som nämner ryssarna innan och efter kapitulationen vid Perevolotjna. Kosackerna får en egen kategori. Inom de kategorierna ordnas passagerna ytterligare in efter tematik. Tematiken beror på vad som finns i materialet. I samband med att jag kategoriserar tematiskt tillämpar jag frågan om differentiering mellan karolinerna och ryssen/kosackerna samt mitt teoretiska ramverk på passagerna i enlighet med hur operationaliseringen förklarades i avsnittet *teori*. När min tolkning av materialet inte räcker till vänder jag mig till den tidigare forskningen för att kunna tolka materialet. När första frågan är besvarad kommer jag genom den kronologiska indelningen av passagerna samt tidskategoriseringen i analysen att undersöka potentiell förändring över tid i den differentiering som presenterats.

⁴³ Dahlgren, Stellan & Florén, Anders. *Fråga det förflutna: en introduktion till modern historieforskning*. Lund: Studentlitteratur, 1996. S. 279-282. Ödman, 2007. S. 98-105.

Källmaterial

Studiens främsta utmaning är hanteringen av källmaterialet och möjligheten att kunna applicera frågeställningen på materialet. Det krävs därför en ingående diskussion, redovisning samt en problematisering av materialet. Källmaterialet är en samling transkriberade dagböcker, brev och andra skrifter kallad *karolinska krigares dagböcker* (hädanefter förkortat som KKD) skrivna av karolinerna som deltog i det stora nordiska kriget. KKD publicerades som 12 volymer av redaktören August Quennerstedt mellan 1901-1918 och har ett totalt sidantal på cirka 5000 sidor. Studien tillämnar även en senare reviderad upplaga av den första volymen KKD redigerad av Nilz Herlitz som utkom 1921.

Arrhén använder även KKD som underlag för sin undersökning och har observerat likheten mellan de karolinska dagböckerna och bondedagböcker. Enligt Britt Liljewall, som Arrhén nämner, karaktäriseras bondedagböcker av problem som gör dem svårtolkade. Två problem finner jag överensstämmer särskilt väl med karolinernas dagböcker. Dels att dagboksförfattaren inte skriver för en okänd läsare. Främst är det minnesanteckningar som är skrivet åt en själv eller familjen. Därmed är läsaren någon som förstår samvaron och självklarheter behöver inte nämnas. Det andra problemet är att dagböckerna inte har syftet att skriva ner personliga reflektioner, funderingar eller känslor. De är därför generellt sett uttryckslösa. Däremot skriver Liljewall att de få tillfällen känslomässiga uttalanden och reflektioner sker i dagböckerna innebär detta att den känslomässiga reaktionen var tillräckligt extraordinär för att nedtecknas. Det appliceras även av Arrhén vid hans läsning av KKD.⁴⁴

Liljewall och Arrhéns belysning av problemet har lett till att urvalet av dagböckerna påverkas av hur stor mängd dagbokstext som kan belysa den existentiella världen hos karolinen. Ett ytterligare urvalskriterium har varit att endast använda dagböcker skrivna av etniskt svenska karoliner. Utifrån dagböckerna tolkas karolinen som svensk om författaren är född och uppvuxen i Sverige samt kan skriva på svenska. Anledningen till kriteriet är dels att studien som nämnt vill undersöka hur den svenska föreställda gemenskapen uttrycks i karolinernas kollektiva identitet. Därmed utesluts dagböcker från exempelvis tyskar som tjänstgjort i karolinska armén. Andra anledningen berör särskilt varför finnar inte får utrymme i studien. Det beror på att dagböckerna som är användbara efter det första urvalskriteriet är skrivna av svenska karoliner. Underlaget för

⁴⁴ Arrhén, 2001. S. 120f. Liljewall, 1995. S. 31f.

att undersöka flera etniciteter inom ramen för en karolinsk gemenskap och förhållningen till den svenska föreställda gemenskapen finns inte. Nästa urvalskriterium handlar om val av dagböcker som sträcker sig över relativt lång tid för att kunna belysa en potentiell förändring samt vars författare haft flertalet interaktioner med ryssarna och/eller kosackerna.

Tolkningen av vilka böcker som kan belysa karolinernas existentiella värld har utöver läsningen av KKD byggt på Arrhéns studie samt Quennerstedts förord.⁴⁵ Härmed följer en kort presentation av de dagböcker som använts till studien för att stärka trovärdigheten av mina tolkningar av urvalskriterierna. Sammanlagt har sju karolinska dagböcker valts ut för studien som utgör ett sidantal på cirka 900 sidor.

Först är fänrik Robert Petres dagbok som behandlar åren 1702-1709. Petre tjänstgjorde under kriget i Lewenhaupts Livländska armé och befinner sig till största delen i baltikum där han möter ryssar, polacker och litauer. Senare ansluter sig Lewenhaupt med Karl XII:s armé under fälttåget in i Ryssland. Petre blir slutligen tillfångatagen efter Poltava där dagboken slutar. Det är viktigt att påpeka att Petres dagbok är skriven i form av memoarer samt att den förmodligen till största del är nedtecknad under fångenskapen. Herlitz understryker okunskap kring dagbokens uppkomst i tid. Dock påstår han att de tidigare delarna är skrivna i sin relativa samtid, vad Herlitz menar med de tidigare delarna specificeras inte. Det beror på att vissa av uppgifterna Petres förmedlar anses vara riktiga och specifika och därmed antas vara daganteckningar. Herlitz är därför övertygad om att det fanns samtida daganteckningar som underlag för memoarerna.⁴⁶

Det blir problematiskt för studiens syfte där lösningen blir att betrakta den större delen av dagboken som skriven under fångenskapen. De existentiella uttryck som ges i dagboken ses i studien som uppkomna efter slaget vid Poltava och faller in under fångenshavsperioden 1709-1721. Innehållsmässigt skildrar Petre främst personliga anekdoter. Typexempel på det behandlas 11 juli 1705 där han skriver om hur han hälsade på en major som bad honom att introducera sig själv inför övriga officerare. Senare på kvällen skriver han att majoren ville han skulle följa med honom på avresa.⁴⁷ Petres förhåller sig däremot relativt neutral i sina uttryck och

⁴⁵ Arrhén, 2001. S. 122.

⁴⁶ Herlitz, Nilz *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, I. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag, 1921. Förord S. XVIII, XX-XXII; Petre, Robert. "Fänrik Robert Petres dagbok 1702-1709." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, I. (red.) Nilz Herlitz, Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag. 1-239, 1921.

⁴⁷ Petre, 1921. S. 38.

beskriver till största del endast den yttre verkligheten.⁴⁸ Det blir som sagt väldigt talande när Petres väl uttrycker sin existentiella värld i texten.

Den andra dagboken tillhörandes överste Carl Magnus Posse behandlar åren 1707-1709. Dagboken beskriver deltagandet i det ryska fälttåget fram tills att han blir tillfångatagen efter Poltava. Posses dagbok är till skillnad från Petres inte problematisk i den aspekten att den skulle vara nedskriven senare. Herlitz påstår att den är skriven under händelseförloppet med hänvisning till ett avbrott i handskriften som indikerar att den skulle skrivits i dess samtid. Det innebär dock inte att dagboken vore skriven precis i samband med förloppen. Istället att det skrivs ner under pauser i krigföringen när regementerna stod stilla. Herlitz påpekar även att den som skrev självaste texten inte var Posse själv, men att berättaren och 'jaget' i texten tillhörde Posse. Det fanns flera antecknare som skrev åt Posse under dagbokens gång.⁴⁹ Innehållsmässigt liknar dagboken Petres i att den är sparsam på existentiella uttryck. Dock förekommer mindre mängd personliga anekdoter.⁵⁰

Tredje dagboken tillhör löjtnant Joachim Matthiae Lyth och skildrar hans tid som soldat och krigsfånge under åren 1703-1722. Han deltog i de polska stridskampanjerna och skildrar även slaget vid fraustadt. Sedan deltog han i det ryska fälttåget och blir som de flesta av karolinerna tillfångatagna av ryssarna vid Perevolotjna. Till skillnad från Petre och Posse beskriver Lyth faktiskt slaget vid Poltava och den efterföljande tiden i fångenskap i sin dagbok fram till hans hemkomst 1722. Lyth ger även fler existentiella uttryck, är mer beskrivande kring de folk han bemöter, händelseförloppen som utspelar sig och vad han ser.⁵¹ Särskilt belyses detta vid nyheten av Karl den XII:s död som innefattar flera sidors sorg och vredesutbrott i textformat.⁵²

Gällande dagbokens uppkomst i tid finner jag inget mer än att Quennerstedt betecknar dagboken som en renskrivning av originalet som skett efter hemkomsten. Med det sagt skriver Quennerstedt att uppgifterna och skildringarna som anges av Lyth är korrekta och detaljerade. Genom att återkoppla till Herlitz tolkning av Petres dagbok bör korrekta uppgifter samt

⁴⁸ Petre, 1921.

⁴⁹ Herlitz, 1921. Förord S. XXIII f; Åberg, Alf. *Karolinska dagböcker*; Stockholm, 1958. Förord S. 7.

⁵⁰ Posse, 1921.

⁵¹ Quennerstedt, August. *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 2. Lund: Gleerup, 1903. Förord S. I-X; Åberg, 1958. Förord S. 8-10.

⁵² Lyth, Joachim Matthiae. 'Löjtnant Joachim Matthiae Lyths dagbok 1703-1722.' *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 2. (red.) August Quennerstedt, 1-99. Lund: Gleerup, 1903. S. 88-91.

detaljerade uppgifter innebära att dagboken är skriven i dess relativa samtid.⁵³ Jag vill ändå hålla en viss restriktion till att tolka hela dagboken som ett löpande verk under krigets gång. Dels skriver Åberg i förordet till en senare omarbetning av Lyths dagbok från KKD att dagböckerna generellt skrevs och reviderades både i fångenskap och under som tidigare nämnt pauser i kriget, även om Lyth specifikt inte nämns.⁵⁴ För att komma runt problemet kontextualiseras Lyths passager ytterligare och tolkas utifrån dess detaljerade natur. Även om skepsis kommer uppmärksammas mot dagboken utgår studien från att den till största del är skriven i samband med händelseförloppen.

Fjärde dagboken tillhör löjtnant C. H. P. Sperling och beskriver åren 1700-1710. Likt andra dagböcker är Sperlings en renskrift som förmodligen fylldes i under tider av ledigheter. Han hamnade också i ryskt fångenskap och den sista delen av dagboken, efter slaget vid Poltava, är skriven i fångenskapet. Som Quennerstedt skriver i förordet är läsningen torr och jag håller med i den mån om att det nästan aldrig sker uttryck för den existentiella världen hos Sperling. Snarare är Sperlings bok mestadels bestående av marsch anvisningar och korta notiser om händelser. Quennerstedt skriver att Sperling även la till skildringar av slaget vid Fraustadt och övergången till Düna genom att använda sig av andra karoliners skrifter.⁵⁵ Sperling är den enda av de utvalda karolinerna som bevitnade slaget vid Narva och som kan förmedla en bild av ryssen i det skedet. Slaget vid Narva beskriver Sperling särskilt ingående.⁵⁶

Femte dagboken tillhör korpral Erik Larsson Smepust och beskriver åren 1701-1718. Hans bok är skriven mestadels under fångenskapet på grund av att han inte skriver ut platserna som han passerar vid namn, vilket är tecken på glömska och att dagboken skrevs utifrån långtida minnen. Åsikter och uttryck i dagboken kommer därför ses som tillhörandes fångenshipsperioden 1709-1721. Smepust berättar utöver sina egna erfarenheter i kriget jämsides om huvudarméns rörelser och handlingar. Smepust tjänstgjorde i Lewenhaupt's armé och stred därför i baltikum fram till det ryska fälttåget. Senare blev han som de flesta tillfångatagen efter slaget vid Poltava. Smepust lyckades däremot rymma från fångenskapen.⁵⁷

⁵³ Quennerstedt, 1903. Förord S. If, Vf; Herlitz, 1921. Förord S. XX-XXII.

⁵⁴ Åberg, 1958. Förord S. 7.

⁵⁵ Quennerstedt, August. *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 3. Lund: Gleerup, 1907. Förord S. IIIf. Notering att man än inte vet vad initialerna C. H. P. betyder.

⁵⁶ Sperling, C. H. P. "Löjtnanten grefve C. H. P. Sperlings dagbok 1700-1709." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 3. (red.) August Quennerstedt, 1-87. Lund: Gleerup, 1907. S. 8-17.

⁵⁷ Quennerstedt, 1907. Förord S. XXI-XXIV.

Smepust har i sin dagbok nedtecknat visor från fångenskapen och dikter som ger mer existentiella uttryck än vad hela resten av hans dagbok har gjort.⁵⁸

Den sjätte dagboken är i särklass jämfört med de andra eftersom det är en kanslidagbok i inofficiell karaktär förd av Johan Henrik von Kochen åren 1709-1714. Dagboken är den enda av det utvalda källmaterialet som beskriver efterföljden av Poltava utan att hamnat i fångenskap. Kochen skriver den under tiden som Karl XII uppehöll sig i Turkiet. Dessutom är det den enda dagboken av det utvalda källmaterialet som ger en inblick i Karl XII:s och karolinska toppskiktets existentiella värld. Kochen skriver dock inte utifrån sig själv utan nedskriver Henrik Gustaf von Müllerns ord. För enkelhetens skull bör Kochen i detta fallet ses som författare och det är hans namn som kommer nämnas i analysen. Det motiveras även med att Quennerstedt benämner dagbokens författare i detta fall som Kochen och inte Müllern. På grund av sin natur som kanslidagbok ser Quennerstedt det som en primärkälla som skrevs i samband med inträffade händelser. Vissa sidor i dagboken är skrivna på tyska och dessa har lämnats åsido på grund av otillräckliga språkkunskaper.⁵⁹

Sista dagboken är relativt kort och tillhörandes Oboisten Johan Johansson Åbom som beskriver åren 1712-1718. På grund av dess korthet och det lilla material som var analyserbart (han kom mestadels i kontakt med danskar) finner jag inget behov av att förklara den mer djupgående. Vad dagboken kunnat bidra med till studien har varit att belysa karoliner som vill byta sida i kriget, vilket mestadels skapar ett resonemang kring SIT.⁶⁰ En kort anmärkning är att utöver Åboms påstående av svenskar som vill byta sida behöver sanningshalten i vad som skrivs inte tas i betänkande. Studien syftar inte till att undersöka vad som faktiskt hände utan vill undersöka hur karolinerna själva uttrycker sig om ryssen, kosacker och sig själva. Felaktigheter, överdrifter och tendentiösa representationer av skeenden kan tvärtom ses som uttryck för differentieringen mellan karolinerna och de andra.

⁵⁸ Smepust, Erik Larsson. "Korpralen Erik Larsson Smepusts dagbok och anteckningar 1701—1718." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 3. (red.) August Quennerstedt, 117-185. Lund: Gleerup, 1907. S. 174-181.

⁵⁹ Quennerstedt, August. *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 4. Lund: Gleerup, 1908. Förord S. II-V; Kochen, J. H. v. "Kanslidagbok från Turkiet i största del förd av J. H. v. Kochen 1709-1714". *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 4. (red.) August Quennerstedt, 1-273. Lund: Gleerup, 1908.

⁶⁰ Quennerstedt, August. *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 6. Lund: Gleerup, 1912. Förord S. XVIII-XXI; Åbom, Johan Johansson. "Oboisten vid westgöta-dals regemente: Johan Johansson Åboms dagbok 1712-1718". *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 6. (red.) August Quennerstedt, 339-360. Lund: Gleerup, 1912. S. 346. Oboist betyder enligt Saob militärmusiker eller musiker i ett regemente med viss militär tjänstegrad. Oboist i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=Oboist&pz=1>> hämtad (23/5 2021).

Analys

Analysen är strukturerad i tre övergripande delar. Den första delen *De "fria" karolinerna* gäller från krigsutbrottet 1700 fram till kapitulationen vid Perevolotjna den 1 juli 1709 och undersöker differentieringen mot ryssen. Benämningen av den refererar till att de flesta karoliner inte är krigsfångar under perioden. Att "fria" står inom citationstecken är för att belysa hur karolinerna i krigstjänst inte var fria i den mening vi generellt avser med begreppet fri.⁶¹ Den andra delen av analysen *Kosackerna, vän eller fiende?* Berör hela undersökningsperioden och undersöker karolinernas differentiering gentemot kosackerna. Kosackerna får ett eget avsnitt, eftersom deras förhållande till karolinerna inte ser likadant ut som förhållandet mellan karolinerna och ryssarna. Den sista delen av analysen *Fångenskapstiden* börjar när den ryska fångenskapen inleds. Benämningen refererar till faktumet att majoriteten av dagboks författarna hamnade i fångenskap i Ryssland. *Fångenskapstiden* undersöker den differentiering som sker mot ryssarna efter kapitulationen vid Perevolotjna och varar fram till 1721 när kriget slutar. Den första och sista delen har även delats in i tematiska underrubriker utifrån fynden i källorna.

De "fria" karolinerna 1700-1709

Svensk-ryska sammandrabbningar

Det tidigaste exemplet på när karolinerna i dagböckerna differentierar sig mot ryssarna är när C. H. P. Sperling beskriver slaget vid Narva. Första noterbara Sperling skriver är "Då Hans Maj:tt strax formerade, på den lilla terrain han hade, sin armee i battalie, och så afwachfade Hans Czariske Maijdt /: som då redan mera tänkte på fly för sin egen person än till fächta. /:."⁶² Det följs sedan av att detaljerat beskriva hur Karl XII själv tar kommandot och går till attack mot ryssarna. Som exempel skriver Sperling hur kungen lät placera artilleriet och regementerna för att sedan "gå loss" på ryssen. Sedan beskrivs hur Karl XII föll av sin häst i striden, tappade en sko och värja och fick hjälp av två finska soldater för att komma upp igen. Han skriver sedermera att kungen marscherade i full galopp för att attackera de flyende ryssarna.⁶³ Sperlings beskrivning av hur tsaren kontra den svenska kungens attityd såg ut vid Narva talar för en

⁶¹ Frihet i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=frihet&pz=1>> (hämtad 19/2 2021). Frihet i bemärkelsen av personligt handlande och självbestämmande berör inte karolinerna. För karoliner i krigstjänst betyder frihet snarare att kämpa för sitt land eller konung.

⁶² Sperling, 1907. S. 9. Tecknen "*/:" är under 1700-talet ett sätt att införa bisatser i meningar.

⁶³ Sperling, 1907. S. 9-12.

differentiering. Där tsaren framställs som feg och egoistisk, medan svenska kungen framställs som modig, initiativtagande och en krigare. Det är det enda tydliga exemplet jag kunnat hitta där regenterna blir huvudfokus för en slags differentiering.

Andra gånger när karolinerna skriver om fältslag poängteras den numerära underlägsenheten hos karolinerna gentemot ryssarna och att de med Guds hjälp lyckas vinna sammandrabbningen. Joachim Matthiæ Lyth skriver om slaget vid Fraustadt i februari 1706 genom att poängtera den fientliga styrkan på 25.000 man kombinerad av sachsiska, ryska och polska soldater mot knappt 8000 karoliner.⁶⁴ Detta må vara en beskrivning av den yttre verkligheten men det talar även emot hur SIT förklarar hur man når förhöjd social status, vilket är genom att ignorera gruppens egna svagheter samt ignorera den andre gruppens styrkor.⁶⁵ I det ovannämnda fallet blir det storleken på arméerna. En tolkning är att när Lyth skriver ner det hela har slaget redan inträffat. Han vet att slaget slutar i en svensk seger och kan därmed styra narrativet genom hur han väljer att beskriva motståndet. När han beskriver fienden som mäktig och numerärt överlägsen blir svenskens seger allt mer imponerande.⁶⁶ Det leder paradoxalt nog till att Lyth överdriver karolinernas egna färdigheter när de beskriver sig själva som underlägsna fienden, eftersom de sedan slog den fienden.

I samband med segern bekänner Lyth även massakern på 500 ryssar som blev tillfångatagna. Han skriver att de ‘...utan någon nåd i cretzen blefwo ihiälskutne ock ihiälstuckne, att de föllo öfwer hwarandra som slackte- får.’⁶⁷ Det intressanta här blir att det specifikt var ryssarna som blev utvalda av krigsfångarna och inte sachsarna som också var tillfångatagna. Det kan återkopplas till Arrhén och Karlssons resonemang att religionen fungerade som ett verktyg för att differentiera vän från fiende.⁶⁸ I det nämnda fallet differentieras fienderna från varandra och märkbart är att både sachsare och svenskar tillhör den protestantiska grenen av kristendomen och att det finns en kristen gemenskap mellan dem trots att de är fiender. Detsamma gäller inte ryssarna som är tillhörande den ortodoxa grenen.

Jag vill även belysa en invändning mot att det var den religiösa skillnaden som sedermera resulterade i att ryssarna massakrerades och inte sachsarna. Quennerstedt skriver att ryssarna

⁶⁴ Lyth, 1903. S. 30.

⁶⁵ Trepte & Loy, 2017. S. 4.

⁶⁶ Lyth, 1903. S. 30-32.

⁶⁷ Lyth, 1903. S. 31.

⁶⁸ Arrhén, 2001. S. 149; Karlsson, 1998. S. 79.

tidigare visat "omänsklighet mot värnlösa".⁶⁹ Även om Quennerstedt tydligt är ute efter att förminska eller bortförklara den svenska massakern genom att påpeka ryssarnas grymhet mot krigsfångar kontextualiseras händelseförloppet. Det stöds även av vad Robert Petre skriver om en händelse 1705: att ryssarna ska ha massakrerat svenska fångar och att de därmed var rädda för att bli tillfångatagna ifall svenskarna skulle utöva hämnd.⁷⁰ Det öppnar upp möjligheten för att massakern skulle varit en hämndaktion mot ryssarna specifikt och att den religiösa skillnaden därmed inte är ett giltigt argument för massakern.

Religionen är dock närvarande i Lyths beskrivning av segern där han tackar Gud som enligt honom välsignade de svenska soldaterna och deras vapen och att det var med Guds hjälp karolinerna lyckades vinna slaget.⁷¹ Lyth beskriver ofta att det är med Guds hjälp de kommit segrande ur en strid eller att de med Guds hjälp gick in i striden.⁷² Det gör även de andra undersökta karolinerna. De tackar Gud vid tillfällen när de kunnat förlora mer manskap än de gjorde eller när de lyckas åstadkomma ett relativt bra resultat.⁷³ Det speglar Arrhéns resultat om närvaron av myten om det svenska Israel hos soldaterna.⁷⁴

Jag vill dock utveckla ett resonemang med hjälp av Gudmundsson och SIT relaterat till det ovanstående. Enligt Gudmundsson var en av de värsta synderna för en soldat under denna tid högmod och säkerheten om att bli frälst.⁷⁵ Det reflekteras av att karolinerna tackar gud för sina framgångar och inte ger sig själva som grupp direkt beröm. Gudmundsson förklarar att föra rätt sorts krigföring innebar att sätta sin tilltro till Gud, inte militär styrka.⁷⁶ Hur övergår det till att bidra med en positiv självbild för karolinerna om det är Gud som står till svars för deras framgångar och inte de själva? När Lyth exempelvis skriver att Gud har välsignat svenskarna inför strid eller när Posse skriver att Gud hjälpte svenskarna undan med en seger trots beskjutningen de fick utstå sker det en differentiering mot ryssarna.⁷⁷ Om Gud är på svenskarnas

⁶⁹ Quennerstedt, 1903. Förord S. VI.

⁷⁰ Petres, 1921. S. 46.

⁷¹ Lyth, 1903. S. 32.

⁷² Lyth, 1903. S. 9, 23, 33, 71.

⁷³ Se exempel, Petre, Robert. "Fänrik Robert Petres dagbok 1702-1709." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, I. (red.) August Quennerstedt, 1-284. Lund: Gleerup, 1901. S. 14, 15, 22, 26, 27, 49; Posse, Carl Magnus. "Öfversten friherre C. M. Posses dagbok 1707-1709." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, I. (red.) August Quennerstedt, 285-350. Lund: Gleerup, 1901.. S. 312, 313, 322; Sperling, 1907. S. 10, 43, 53, 60.

⁷⁴ Arrhén, 2001. S. 149.

⁷⁵ Gudmundsson, 2014. S 185f, 190.

⁷⁶ Gudmundsson, 2014. S. 202.

⁷⁷ Lyth, 1903. S. 32; Posse, 1901. S. 313.

sida i kriget kan Gud omöjligtvis vara på ryssens sida. Det bidrar med en positiv självbild att veta att Gud är på gruppens egen sida. Det är ett resonemang som stöds av att karolinerna genom Guds hjälp är framgångsrika i kriget. Den andra aspekten av det är vad som händer när karolinerna upplever förlust, vilket kommer utvecklas i den tredje delen av analysen.

Vad som var oväntat vid undersökning är hur den sociala tävlingen nästintill reducerats till Guds vilja i karolinernas dagböcker. Carl Magnus Posse skriver exempelvis om den 30 juni 1708 att ‘‘fienden canonerade skarpt uppå oss, men, Gudj lof, doch ingen ting dermed uträttade.’’⁷⁸ Fortsatt därefter tackar han Gud för att ryssarna inte lyckades totalt förinta de svenska regenterna. I augusti samma år beskriver Posse en sammandrabbning där han likt Lyth poängterar ryssens styrka i antal och att soldaterna var Rysslands bästa. I samma veva skriver han hur karolinerna hade ett ihjalskjutet befäl, vilket ledde till dålig koordination bland regementerna. Trots alla nämnda svårigheter lyckas karolinerna tillföra stor skada på ryssen enligt Posse. Fortsatt samma år i september skriver Posse om en ny sammandrabbning där återigen ryssen målas upp som starkare än de själva och han tackar sedan Gud för att förlusterna varit små för karolinerna.⁷⁹

Sammantaget vid beskrivandet av ryssarna som starkare än svensken leder det fram till att Gud slutgiltigen bestämmer hur slaget ska sluta. Med undantaget för beskrivningen i augusti månad 1708 där Posse istället för att vända sig till Gud skriver om den suboptimala situationen karolinerna infann sig i med ett ihjalskjutet befäl. Trots det vann de sammandrabbningen ändå. Resultatet av att karolinerna fortsätter vinna sammandrabbningar och därmed den sociala tävlingen. Vilket innebar att de inte behövde överdriva ryssens svagheter eller underminera deras styrkor. I sluttändan höjer karolinerna sin status genom sina fortsatta framgångar, vilket är ett bekräftande på att Gud är med dem. Det går likväl som vid Lyths beskrivning av slaget vid Fraustadt anmärka paradoxen att den enligt Posse svagare parten besegrar den starke, vilket leder till att de i faktum är överlägsna den starkare parten.

⁷⁸ Posse, 1901. S. 310. Fienden i detta fall syftar på ryssen.

⁷⁹ Posse, 1901. S. 312-313, 320-322.

Allmänt religiösa differentieringar

Lyth som den mest frispråkiga av karolinerna i dagböckerna anmärker flera gånger allmänt på religiösa skillnader. Lyth skriver efter Fraustadt om hur de gick tillväga när de begravde de döda kropparna:

D. 4 Febr. blefwo alla utj actionen slagne, så wäl våra som fiendens döda, begrafne uti stora grafwar, som för dem upkastade blefwo, på samma fältet som slaget stådt, dock att våra döda fingo präst öfwer sig ock blefwo lagde för sig sielfwe, ock de af fienden för sig aparte (separat).⁸⁰

Här särskiljer man enligt Lyth på svenska och fientliga kroppar . Vidare låter karolinerna de svenska kropparna få en präst "över sig". Det går åter att koppla till det religiösa och myten om det svenska Israel. Det finns en tydlig vikt av att låta de döda karolinska soldaterna begravas för sig själva. Som Gudmundsson skriver uttrycks det i fältpredikan att svenskarna är Guds utvalda folk och att de besitter den rätta tron. Svenskarna beskrivs som ensamma om sin himmelska kung. Det är den tanken som även utgjorde deras nationella identitet.⁸¹ Det är en rimlig förklaring till varför svenskarna är annorlunda nog från resten av de döda soldaterna för att begravas för sig själva och varför just de fick prästen "över sig".

Fortsatt om myten om det svenska Israel skriver Lyth i februari 1708 om en av ryssarna nedbränd stad och jämför synen med det av ett förstört Jerusalem.⁸² Lyth hänvisar här förmodligen till babyloniernas förstörelse av Jerusalem 586 f.kr.⁸³ I samband med den metaforen ges ryssarna rollen som babylonierna som brände ner Jerusalem. I myten om det svenska Israel anses svenskarna vara i släktskap med de bibliska israeliterna som bebodde Jerusalem vid tiden för Jerusalems förstörelse.⁸⁴ Här knyter Lyth an till en biblisk differentiering och genom denna historiska återblick får ryssarna och svenskarna en biblisk rivalitet.

Lyth fortsätter i februari med att beskriva en stad med lutherska invånare. Lyth skriver:

Här fans ock i staden en luthersk kyrkia, som hölts wid mackt, dock lefde desse arma lutheraner i stor frucktan för catholikerne ock utstodo mycken wederwärdighet af dem, som de för oss rätt

⁸⁰ Lyth, 1903. S. 33.

⁸¹ Gudmundsson, 2014. S. 156, 161.

⁸² Lyth, 1903. S. 50.

⁸³ Nebukadnessar II i Nationalencyklopedin, <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/nebukadnessar-ii>> hämtad (13/5 2021).

⁸⁴ Gudmundsson, 2014. S. 156.

med tårar bekla[ga]de, ock woro mycket fattige, ty fienden, ryssen, alt de ras goda borttagit hade. Så länge wi swänksa stodo här i qwarter (vinteruppehåll), betygade de ett stort hiärtans nöije, önskandes offta, att wi aldrig måtte marchera där ifrån, emedan de under den tiden wi där woro hade sin frihet ock blefwo obrydde; men öfwer vår bortgång härifrån suckade de hiärteligen ock greto bitterligen, hwartill de ock stoi or sak hade.⁸⁵

Här finns det tecken på en kristen gemenskap med andra lutheraner samt differentieringen att ryssarna tar allt det goda från lutheraner medan svenskarna ger dem frihet och trygghet. Citatet innebär att Lyth främst sympatiserar med icke-svenskar när de tillhör samma trosbekännelse som honom. Gällande civila människor av annan trosbekännelse förhåller han sig antingen negativt eller neutral.⁸⁶

Djuriska liknelser

Lyth skriver några avhumaniserande passager där han jämför både kosacker och ryssar med djur av olika slag. Första gången det inträffar är september 1704 när han skriver om kosacker och kalmucker. Han börjar med att skriva hur fienden är flyktiga och undviker karolinerna, eftersom de fick "bra stryck" av karolinerna. De som karolinerna dock behöver oroa sig för är de vad han benämner som irreguljära kosackerna och kalmuckerna som förföljer dem. Han skriver att de "…icke olike hundarna, alt stadigt hängde oss i hälar, men därest wi deras smyg-ställen dem med våra polacker för purra kunde, så war det ock bara döden för dem, när den redeliga swänksa soldaten kom där till."⁸⁷ Att de är "redeliga svenska" soldater kan antingen antyda att de är reguljära eller att han anser att svenska soldaten är en förhållandevis bättre soldat.

Oktober 1708 skriver Lyth om det desperata läget de befinner sig i. Först skriver han hur många ärliga svenska soldater blev begravda. I samband med det förstörde de vagnar, gevär och avlivade hästar för att de "…icke fienden så dant i sina klor bekomma måtte."⁸⁸ I november samma år skriver han att "På andra sidan strömmen stodo nu ryssarna, så tiockt som myror,"⁸⁹ Senare i december samma år beskriver han döda ryssar som "…aass af skarpa kiölden så

⁸⁵ Lyth, 1903. S. 51.

⁸⁶ Lyth, 1903. S. 56, 63.

⁸⁷ Lyth, 1903. S. 12. Irreguljär betyder enligt SAOB en truppstyrka som genom organisationsform, utrustning, med mera avviker från ifrågakvarande stats lagenligt organiserade, reguljära krigsmakt. Irreguljär i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=Irregulj%C3%A4r&pz=1>> hämtad (23/5 2021).

⁸⁸ Lyth, 1903. S. 62.

⁸⁹ Lyth, 1903. S. 62.

upswällade, att de lågo som stora bestar att ansee.”⁹⁰ De här jämförelserna trots att de kan verka som rimliga metaforer talar ändå för en avhumanisering av fienden, eftersom han väljer att likna dem med djur av olika slag. Det sker aldrig en liknelse med svensken och någon djurart i dagboken och det talar för en differentiering baserat på mänskligheten hos grupperna. Noterbart är att de främst sker under vad som Lyth själv beskriver som en svår tid under det ryska fälttåget. När de karolinerna lider av både fientliga attacker, hunger och de naturliga elementen.⁹¹ Det bör också nämnas att Lyth är den enda av de undersökta karolinerna som gör djuriska liknelser med ryssar/kosacker.

Petre gör däremot en intressant anmärkning som sker i slutskedet av hans dagbok. Även om det hade kunnat vara skrivet i fångenskapen är det värt att nämna i samband med det ryska fälttåget. Både fångenskap och fälttåg utsatte karolinerna för lidande och motgångar, vilket gör att anmärkningen, oavsett tid skriven, är relevant kopplat till SIT. Februari 1709 skriver Petre “derest fienden mycket bijtit uti, emedan deras swaga hästar ej kunde den diupa snögen så igenom bryta, som våra, som stora och starka woro.”⁹² Jämförelsen mellan karolinernas hästar och fiendens (i detta fallet ryssarna) och möjligtvis fientliga kosackernas är den enda av sitt slag som påträffas i dagböckerna. På grund av motgångarna som skett och därmed förluster i den sociala tävlingen anser jag det lämpligt att anknyta denna jämförelse till SIT:s sociala kreativitet.⁹³ Där Petre för att höja sin egna grupps status väljer ett nytt område att jämföra karolinerna med ryssarna/fientliga kosacker. I det här fallet relaterat till gruppernas respektive hästar, där karolinerna vinner jämförelsen.

Differentiering i handlingar

Med handlingar avses saker som både karolinerna och ryssarna/kosackerna gör i kriget. Differentieringen uppstår när liknande handlingar begås av karolinerna och ryssarna/kosackerna men de behandlas olika i dagböckerna beroende på vem som har begått dem. En aktion som får utrymme i samtliga Petres, Posses och Sperlings dagböcker är nedbränningen av kosackiska städer som stod under den allierade fältherren Mazepas kontroll. Sperling skriver om ryssarnas

⁹⁰ Lyth, 1903. S. 66.

⁹¹ Lyth, 1903. S. 62, 65-67.

⁹² Petre, 1921. S. 182.

⁹³ Trepte & Loy, 2017. S. 4f.

plundring och bränning av Mazepas huvudstad Baturyn.⁹⁴ Posse är mer ingående i sin beskrivning av händelsen “...staden Batturijn, hwilket warit Feltherren Mazeppas residents; samma stadh hade fijenden (ryssen) totaliter opbrändt och nedergjordt alt folk så qvinnor som barn, och ingen skonatt.”⁹⁵ Att just nedbränningen av Mazepas huvudstad får en relativt stark reaktion i dagböckerna till skillnad från andra fall där ryssarna bränt ner omkringliggande byar beror troligtvis på att Mazepa är vid detta laget allierad med Sverige. Även Petre poängterar i sin dagbok att ryssen utövar sin grymhet över karolinernas nya allierade dock i referens till en annan av Mazepas kosack byar. Han nämner även förstörelsen av Baturyn relativt detaljerat.⁹⁶

Andra fall av ryska nedbränningar beskrivs antingen med negativt laddade ord som “tyranskeligen” eller endast som en yttre verklighet.⁹⁷ Det finns däremot en tydlig kontrast mot när de skriver om byar som svenskarna bränt ner eller plundrat. Trots att det nämns flertalet gånger läggs det sällan någon värdering i det. Svenska nedbränningar beskrivs bara som en händelse som inträffade, oftast som en minnesanteckning när de skriver om marscherna från ort till ort.⁹⁸ Det finns däremot två undantag där karolinernas agerande nyanseras. Först skriver Posse i december 1708 om en händelse där överstelöjtnant Funk med 400 kavallerister varav 100 vänliga kosacker blivit utskickad till en rysk stad för att förinta de fientliga kosacker som befann sig där.⁹⁹ Han skriver:

...hwarpå han (Funk) afsides lätt dragonerna sittia af och attaqverade bemelte kyrgårdh, men blef 2:ne gånger repouseradh, qwinfolken stodo uppå wallen medh lijor och yxor och slogo emoth hwårt folk, äntelig 3:die gången kom han in, då dragonerna gorde nedh alt dhet som förekom, en 1,600 man, hwaribland hwar bådhe bönder och Cossakar, föruthan qvinnor och barn; dhertill medh hade dhe retireratt sig i kyrkan, att hon war fuller af folk, hwilka intett wille uplåta kyrkiodörren, hwarföre han lätt sätta eldh på kyrkian, jembwehl på staden och upbrände alt det der hwar.¹⁰⁰

⁹⁴ Sperling, 1907. S. 53f.

⁹⁵ Posse, 1901. S. 332.

⁹⁶ Petre, 1901. S. 192, 195.

⁹⁷ Se exempel, Posse, 1901. S. 290, 335; Sperling, 1907. S. 6

⁹⁸ Se exempel, Lyth 1903. S. 64, 67; Posse, 1901. S. 340, 343-345; Sperling 1907. S. 54f.

⁹⁹ Posse, 1901. S. 335.

¹⁰⁰ Posse, 1901. S. 336. Förutan betyder enligt SAOB jämsides eller vid sidan av. Förutan i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=F%C3%B6rutan&pz=1>> hämtad (23/5 2021).

I det här fall trots att händelsen resulterar i att Funk bränner ner en kyrka med män, kvinnor och barn ursäktas det med att de vägrade öppna kyrkporten. I direkt jämförelse med vad Posse skrev tidigare ursäktas inte ryssen alls för att ha dödat kvinnor och barn istället poängteras hur ryssen inte skonat någon.¹⁰¹

Lyth skriver liknande och rättfärdigar karolinernas nedbränning. Han skriver att när karolinerna skulle marschera från en by brände de ner den med dess förstäder, eftersom invånarna hade varit förrädiska genom att de begivit sig till ryssarna.¹⁰² Skillnaden mellan karolinernas handlingar och ryssarnas är att karolinerna på något sätt är rättfärdiga till att bränna ner byar. Ryssen vid liknande handling blir däremot beskriven i ett negativt ljus. Det går att förklara distinktionen med hjälp av SIT. När, enligt SIT, den överlägsna gruppens handlingar trotsar dess värderingar kan gruppen anamma olika psykologiska distinktioner för att upprätthålla dess överlägsna värderingar.¹⁰³ I det här fallet går brännandet av byar emot den kristna soldatens samvete och strider mot kristna värderingar. Gudmundsson skriver att lydnad var den viktigaste dygden och när soldaten var tvungen att genomföra okristna handlingar som de fått genom order. När okristna handlingar inträffade skulle de beklaga sig över det.¹⁰⁴ Vad läsningen av dessa dagböcker dock visar är inte beklagan över händelserna. Istället vill jag klassa rättfärdigandet av handlingarna som en psykologisk distinktion mellan det ryssarna gör och det svenskarna gör. När svensken begår övervåld är det rättfärdigat till skillnad från ryssens övervåld. Enligt Gudmundsson spelade rättfärdigheten stor roll för krigets legitimitet. Det vore inte omöjligt att antyda soldaternas rättfärdigande av händelserna som ett sätt att upprätthålla sina kristna värderingar trots sina okristna handlingar.¹⁰⁵

Ryss eller moskovit?

Den mest förekommande och självklara differentieringen är hur karolinerna benämner ryssarna.

Vanligast är att de benämns som ryssar.¹⁰⁶ Med ryss syftas enligt SAOB en person med rysk

¹⁰¹ Posse, 1901. S. 332.

¹⁰² Lyth, 1903. S. 68. Lyth skriver att invånarna har "begifwit" sig till ryssarna. Enligt SAOB betyder begifva att överlämna sig åt någon. Definitionen är inte tillfredsställande vid läsning men i samband med kontexten framgår det att befolkningen på något sätt har haft en slags relation med ryssarna som gjort att karolinerna känt sig förrådda. Begifva i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=begifva&pz=2>> hämtad (23/5 2021).

¹⁰³ Tajfel, 1981. S. 277, 280.

¹⁰⁴ Gudmundsson, 2014. S. 188.

¹⁰⁵ Gudmundsson, 2014. S. 201f.

¹⁰⁶ Se exempel, Kochen, 1908. S. 11, 15, 36, 65; Lyth, 1903. S. 14, 24, 30, 49, 57, 66, 87; Posse, 1901. S. 298, 327, 336; Sperling, 1907. S. 6, 8, 21, 52, 65.

nationalitet eller invånare som står under ryska kronan. Begreppet kan även syfta till en grupp individer som kan representera ryssarna eller i andra fall tsaren av Ryssland.¹⁰⁷ Det förekommer även att karolinerna använder begreppet moskovit även om det är sällsyntare.¹⁰⁸ Moskovit kan betyda invånare i Moskva, vilket troligen inte är vad karolinerna syftar på. Ryss kan även innebära storryss som är en person med rysk nationalitet bebodd inom det som avses storryssland eller bara en person med rysk nationalitet.¹⁰⁹ De två sista är förmodligen vad karolinerna syftar på. Det finns inte något märkvärdigt mönster som avgör när ryss kontra moskovit används utan de fungerar som synonymer. Det gäller hela den undersökta perioden 1700-1721.

Som redan visat i tidigare citat används begreppet fiende som ett anonymt sätt att benämna de som är i konflikt med karolinerna. Fiende är mest använt av karolinerna och används oavsett de talar om flera olika fiender eller en särskild. De använder fiende gällande ryssarna relativt ofta men det finns inte heller något särskilt mönster i när de väljer att specificera ryssarna eller när de använder begreppet fiende.¹¹⁰ Det gäller likväl under hela den undersökta perioden. Att det anonyma begreppet fiende används mest kan hänföras till att de är fiender i den politiska eller militära bemärkelsen. Utöver det fungerar begreppet också som ett sätt att poängtera motståndarna som hot mot Guds utvalda folk. Gudmundsson skriver att i fältpredikan hölls fienden anonym. De är också fiender i en religiös bemärkelse och därmed behöver det inte specificeras vilken fiende de pratar om, eftersom alla motståndare är fientliga mot den rätta lutherska tron.¹¹¹

Den andra komponenten i differentiering vid benämning är hur karolinerna benämner sig själva. Mellan åren 1700-1709 förekommer det framförallt att karolinerna skriver om sig som svenskar eller att de skriver svenska armén när de syftar på deras egna armé.¹¹² Det är däremot nämnvärt att Posse inte skriver svenskar eller något liknande. Kungen fungerar som en

¹⁰⁷ Ryss i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?unik=R_3321-0121.g75O&pz=3> (hämtad 14/5 2021).

¹⁰⁸ Se exempel, Kochen, 1908. S. 53, 66, 108, 144; Petre, 1901. S. 10; Posse, 1901. S. 290, 330.

¹⁰⁹ Moskovit i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?unik=M_1261-0462.GAg4&pz=3> (hämtad 14/5 2021); Storryss i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?unik=S_12173-0011.1Afr&pz=3#U_S12173_153396> (hämtad 14/5 2021). Storryssland syftar på området avgränsat av ishavs och uralbergen i norr. Floden Volga i öst och i en linje från nedre Don till Peipus i syd, sydväst. I kontrast syftar lillryss på Ukrainare eller vitryssar.

¹¹⁰ Se exempel, Lyth, 1903. S. 55-76, 89, 97; Petre, 1901. S. 192f, 195f, 199, 206, 251, 264; Posse, 1901. S. 310-314, 317, 321; Sperling, 1907. S. 8-11, 21, 43, 64.

¹¹¹ Gudmundsson, 2014. S. 175.

¹¹² Se exempel, Lyth, 1903. S. 32, 51, 56, 68; Sperling, 1907. S. 61, 63-65.

gemensam nämnare för karolinernas identifikation med den föreställda svenska gemenskapen. De skriver framförallt i stil med vår konung eller den svenske konungen för att uttrycka det.¹¹³

Kosackerna vän eller fiende? 1700-1721

Förändring i hur karolinerna behandlar kosackerna i sina dagböcker stämmer inte överens med den övergripande epokindelning som gjorts. Därför behandlas kosackerna separat i analysen. Hur karolinerna väljer att skriva om kosackerna får en dramatisk skillnad efter att fältherren Mazepa allierat sig med svenskarna. Reaktionen på alliansen skrivs ner av exempelvis Posse som i oktober 1708 skriver att Mazepa och hans kosacker lämnade moskoviterna och inträdde på Sveriges sida.¹¹⁴ Petre beskriver utvecklat den kosackiska anslutningen till Sveriges sida i kriget. Han skriver:

Och om affton ankom Saporowiska Fällthern Masseppa i ägen persohn till Hans Kungl. Majr:tt, hafwandes med sig en swite af några förnehma Ukrainiska Cossaker, och bad om nåd hoos Hans Kungl. Maj:tt, att han wille förskona de Ukrainiska jnnewånarena och intet utgiuta sin wrede öfwer dem, så wehl som honom sielf, för det de till den dagen warit våra fiender, hwilken ock effter erhöhen audientz och nåd samma affton reste här ifrån byn Camin med hela sin suite.¹¹⁵

Ovanstående citat, om än skriven i fångenskapen, visar skiftet i attityd mot kosacker hos karolinerna. De går från att ha varit fiender i 8 år till att blir svenskens allierade. Det visar även hur karolinerna numera kategoriserar kosackerna. Mazepa specificeras vara en saporogisk kosack och Petre skriver även om kosackerna som ukrainare, vilket talar om att karolinerna skiljer på rysk och ukrainsk nationalitet.

Innan alliansen med Mazepa skilde inte karolinerna på olika kosacker. När de endast var fiender fanns det bara 'kosacker', inte flera olika kosacker.¹¹⁶ Efter att alliansen formats börjar karolinerna att separera Mazepas saporogkosacker gentemot övriga fientliga kosacker, genom att antingen benämna dem som saporoger eller genom att specificera dem som Mazepas kosacker.¹¹⁷ Det sker fortfarande att karolinerna skriver om sina allierade som ospecificerade kosacker men

¹¹³ Se exempel, Lyth, 1903. S. 1, 3, 44; Sperling, 1907. S. 55.

¹¹⁴ Posse, 1901. S. 330.

¹¹⁵ Petre, 1901. S. 188. Saporover/saporoger är enligt SAOB den gruppen kosacker som var bosatta nedanför floden Dnjepr. Saporog i SAOB, < <https://www.saob.se/artikel/?seek=saporog&pz=2> > hämtad (23/5 2021).

¹¹⁶ Se exempel, Petre, 1901. S. 24f, 57; Posse, 1901. S. 294; Lyth, 1903. S. 15, 19, 22; Smepust, 1907. S. 121, 124.

¹¹⁷ Se exempel, Petre, 1901. S. 248, 274f, 277, 280f; Kochen, 1908. S. 4, 12, 52, 100.

då framgår det i kontexten att det är de allierade kosacker karolinerna skriver om.¹¹⁸ Det uppstår rätt uppenbart problem i att det finns kosacker som är allierade och kosacker som är fientliga. Petre skriver om när han och cirka 10 andra människor var på väg till ett högkvarter. På avstånd kunde han se flertalet kosacker på häst men visste inte om de var fientliga eller vänliga. Han blev därmed tvungen att närma sig kosackerna för att ta reda vilken sida de stred för.¹¹⁹ De fientliga kosackerna specificeras ibland efter att alliansen inletts med Mazepa. Erik Larsson Smepust skriver att de fientliga kosackerna specifikt är ryska kosacker.¹²⁰ Johan Henrik von Kochen noterar att det är donska kosacker som marscherar med circassiens sultan.¹²¹

Gällande attityden mot kosackerna är det blandat hos karolinerna. Lyth visar inga tecken på att vara positivt inställd mot dem. Innan alliansen, 1704 jämför han kosacker med hundar och skriver om deras förskräckliga rop och skrik vid ett anfall. Det sistnämnda är noterbart för det skrivs inte om någon annan fiende under kriget. I samband med det skriver han att det var tappra svenska soldater som slog tillbaka kosackerna.¹²² Efter att svenskarna mött upp med Mazepa beskriver Lyth Mazepas land, vilket enligt honom är Ukraina. Han beskriver inte folket i Ukraina på ett trevligt sätt när han skriver att "...ett elackt ock swinacktigt folck är här att finna,".¹²³ Elak är en negativt laddad term med flertalet liknande betydelser som otrevlig, dålig, mindervärdig, med mera och svinaktig betyder exempelvis ful, smutsig, moraliskt avskyvärd med mera.¹²⁴ Petre är även mån om att inte bli eskorterad av allierade kosacker.¹²⁵ Det existentiella som går att tyda från Petres vilja är att han anser det bättre att bli eskorterad av någon annan grupp, förmodligen främst av andra karoliner.

I kontrast till de ovanstående negativa kommentarer ger Posse komplimanger till fientliga kosacker. Vid en sammandrabbning med 1200 ryska soldater och 300 kosackiska bönder skriver Posse att de kosackiska bönderna gjorde mer skada på karolinerna än ryssarna. Det attribuerar Posse till att de hade räfflade bössor och att de "var skyttar".¹²⁶ Även om det är en beskrivning av den yttre verkligheten tolkas behovet av att skriva ner det som ett uttryck för Posses

¹¹⁸ Se exempel, Kochen, 1908. S. 72-74, 86; Posse, 1903. S. 335.

¹¹⁹ Petre, 1901. S. 236.

¹²⁰ Smepust, 1907. S. 140.

¹²¹ Kochen, 1908. S. 51.

¹²² Lyth, 1903. S. 12, 15.

¹²³ Lyth, 1903. S. 63.

¹²⁴ Elak i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=elak>> (hämtad 16/5 2021); Svinaktig i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?seek=svinaktig&pz=2#U_S14945_244330> (hämtad 16/5 2021).

¹²⁵ Petre, 1901. S. 235.

¹²⁶ Posse, 1901. S. 339.

existentiella värld. Vid den tiden är Mazepa allierad med svensken och trots att Posse talar om fientliga kosacker berör det fortfarande den övergripande gruppen kosacker. Den övergripande gruppen som svenskens allierade fortfarande ingår i. Han ger uttryck för att kosackerna är bättre skyttar än ryssarna, vilket i sin tur kan betyda att de svensk-allierade kosackerna också är överlägsna de ryska soldaterna. En sådan tolkning stöds även av SIT när Posse poängterar en grups överlägsenhet över Sveriges huvudfiende och att den gruppen även tillhör den svenska sidan i kriget.

1711 sker en förändring gällande Sveriges relation till de allierade kosackerna. Kochen skriver ner i kanslidagboken att Karl XII ser på kosackerna som sitt egna folk. Det framgår i samband med en senare rådfrågan från saporog kosackerna att de har svurit en trohetsed till Karl XII som i sin tur lovat dem sitt land tillbaka.¹²⁷ Vid det här laget har Mazepa dött och den nya ledaren för kosackerna är istället Filip Orlik.¹²⁸ Kungen och möjligtvis fler i karolinernas toppskikt ser kosackerna nu som svenska undersåtar. Det går att likna med undersåtar i de baltiska provinserna som varken tillhör den svenska etniciteten eller den lutherska tron. De är däremot fortfarande en del av riket Sverige och gemenskapen som bygger på lojalitet till sin kung. Skillnaden är att kosackerna inte är undersåtar i bemärkelsen av att de befinner sig i ett territorium som tillhör Sverige. Snarare är de aktiva undersåtar, numera utan land, som självmant lagt en trohetsed till Karl XII.

Fångenskapstiden 1709-1721

Poltava, Guds straff

Poltava fungerar som brytpunkten för analysen och det finns ett underliggande intresse utifrån den givna teorin att studera hur karolinerna hanterat det, för dem, stora nederlaget. Av de utvalda karolinerna är det endast Lyth och Smepust som beskriver slaget vid Poltava. Smepust förklarar förlusten vid Poltava i enlighet med myten om det svenska Israel. Han skriver:

¹²⁷ Kochen, 1908. S. 107-109. Saporog kosackerna rådfrågade Karl XII vad de skulle göra emedan de fått order från tatarernas khan och den turkiska storvisiren. Varpå Karl XII svarade att de skulle strunta i deras order eftersom de hade en trohetsed till honom.

¹²⁸ Kochen, 1908. S. 25. Orliks övertagande som ledare för de svenskallierade saporogkosackerna står skrivet i en fotnot av Quennerstedt. Orlik blev kosackernas fältherre i april 1710.

...och sågh det wehl j förstonne så uth, som skulle Gudh welat stå på wår sijda, men, Gudh bättre våra stora synder, hwilcka straffet förorsakat och förtient hade, ty kastades bladet olyckeligen om, att våra måste taga flyckten och gifwa tapt,¹²⁹

Lyth skriver liknande som Smepust att Gud var på karolinernas sida under första halvan av dagen. Däremot väljer inte Lyth att skriva om Guds straff som anledning till att det gick olyckligt för dem under dagens resterande hälft. Det framgår dock att Gud inte längre är medhjälpande svenskarna. Han beskriver resten av dagen som en mörk och olycklig dag för svenskarna.¹³⁰

Arrhén i sin egna analys och med hjälp av Peter Englund tolkar karolinernas tro på Guds straff som moraliskt försvagande. Att myten om det svenska Israel i medgångar är ett effektivt propagandaverktyg men i motgångar ödesdigert för stridsviljan.¹³¹ Den tolkningen går att kritisera utifrån SIT. När karolinerna beklagar sina egna synder och bekänner Gud som den avgörande faktorn undviker de att jämföra sig själva med ryssarna. De kan därför behålla tanken om överlägsenhet gentemot ryssen och undvika förlusten av social status.¹³² Det var inte ryssen som orsakade förlusten, det var Gud. Lösningen i det fallet blir att inte synda och leva dygdigt, vilket är en relativt enkel lösning. Hade de inte haft utkorelsetanken vore de tvungna att konfronteras med faktumet att ryssen vinner den sociala tävlingen. I det fallet måste de se ryssen som militärt överlägsen. Den sociala statusen hade sjunkit och med den moralen.

Som sagt i första delen av analysen bidrar tron på att Gud är på svenskens sida till en positiv självbild. Logiskt följer att det borde bli en negativ självbild när Lyth och Smepust påstår att Gud inte längre är med svenskerna utan istället straffar dem. Jag vill förtydliga att det fortfarande är moraliskt försvagande för karolinerna när de anser sig bli bestraffade av Gud. Nyanseringen som SIT bidrar med innebär att det går att se myten om det svenska Israel som ett verktyg för att hantera förlusten. Det skiftar fokuset bort från den faktiska verkligheten där förlusten vid Poltava berodde på ryssens stridsförmåga. Istället fokuserar den på karolinernas synder. Det går att undvika jämförelsen genom myten om det svenska Israel. Genom att undvika den kan karolinerna fortsätta se sig själva som överlägsna ryssen trots att de numera kan klassas som den underlägsna gruppen i fångenskapen.

¹²⁹ Smepust, 1907. S. 141.

¹³⁰ Lyth, 1903. S. 73.

¹³¹ Arrhén, 2001. S. 132.

¹³² Trepte & Loy, 2017. S. 4f.

Synen på sin förtryckare och svenskens överlägsenhet

När Lyth beskriver Poltava synes ytterligare en differentiering. Han skriver "...så att effter 2:ne blodige håldne fältslag wi oss äntelig till retirade emot swänksa krigs maneret,".¹³³ För sig självt säger passagen endast att det inte är svenskt krigsbruk att retirera. I kontext med vad Lyth skrivit tidigare får det en annan betydelse. Kontinuerligt genom dagboken har Lyth skrivit hur ryssen flertalet gånger retirerat från svensken samt att karolinerna tvingat dem till reträtt genom sin stridsförmåga eller med sin närvaro.¹³⁴ Även om det är beskrivande av den yttre verkligheten får det konsekvenser för hur karolinerna jämför sig med ryssarna. Enligt svenskt krigsbruk retirerar man inte menar Lyth. Det bör följa att Lyth lägger ett negativt värde hos de som retirerar. Något ryssarna har gjort under en stor del av kriget när de inte kunnat mäta sig mot karolinernas stridsförmåga. Det bekräftar att svensken sett sig själva som överlägsna i krigföringen även om Gud vid större sammandrabbningar fått äran. Framförallt får karolinernas egna synder skulden när motgångar sker, som vid Poltava.

Lyth i den efterföljande fångenskapen har en negativ inställning mot ryssarna. Efter den första marschen i fångenskap skriver Lyth att karolinerna är rädda för att ryssarna ska sno deras kläder. Lyth skriver att ryssarna som eskorterade karolinerna "...woro argaste skiällmar ock tyfwar."¹³⁵ Senare i färden till Moskva beskriver Lyth invånarna i den ryska staden Smolensk som levandes ett vällustigt och slaskigt liv med horeri och fylleri. Han påpekar även invånarnas religiösa tro som är den greko-katolska.¹³⁶ I Februari 1710 beskriver Lyth invånare i ytterligare en rysk stad som makalöst elaka och argsinta.¹³⁷ Sedan dröjer det till 1718 när Lyth i fångenskapen åter yttrar sig i dagboken kring ryssen. Nu skriver han att ryssarna är makalöst snåla.¹³⁸ Identitet är relationell och föränderlig och när Lyth skriver något värderande om ryssarna innebär det att det differentierar svensken mot ryssen i det sambandet.¹³⁹ Ryssen kan bara vara argsint, snål, tjuvaktig med mera endast om Lyths svenska grupp inte besitter de nämnda attributerna eller att de inte besitter dem i samma utsträckning.

¹³³ Lyth, 1903. S. 73. Krigs-maner betyder enligt SAOB krigsbruk eller krigsmannavis i passagens kontext. Krigs-maner i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?seek=krigsmaner&pz=2#U_K2633_115182> hämtad (23/5 2021).

¹³⁴ Se exempel, Lyth 1903. S. 14, 17, 31, 45, 48, 58, 60, 63.

¹³⁵ Lyth, 1903. S. 76. Skälmer betyder enligt SAOB bland annat en skrupelfri, svekfull, bedragande eller opålitlig person. Skälmer i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=sk%C3%A4lmer&pz=2>> hämtad (23/5 2021).

¹³⁶ Lyth, 1903. S. 78.

¹³⁷ Lyth, 1903. S. 82.

¹³⁸ Lyth, 1903. S. 87.

¹³⁹ Sahlén, 1989. S. 270f.

Petre har i sin dagbok skrivit liknande saker som Lyth. Han skriver bland annat om hur ryssen slog till reträtt flera gånger och beskriver karolinerna som de militärt överlägsna i skildringen av slagen. Sedan tackar Petre sedermera Gud för att karolinerna vann slaget. Det bör påpekas att de flesta av händelserna inträffade 1703-1705 och Petre kan ha skrivit det under fångenskapen men det finns också möjligheten att det skrevs i samband med händelserna. Oavsett är de värdefulla för de resonerar samma tankar som Lyth.¹⁴⁰ I augusti 1705 skildrar Petre två särskilda händelser. Först en där ryssarna attackerar svensken under gudstjänst och det framgår enligt Petre att ryssarna onda uppsåt först nu åstadkommit något. Petre insinuerar att ryssen haft ett ont uppsåt under kriget. Den andra händelsen inträffar när karolinerna meddelar en borgmästare att de tänker bränna staden om det påträffas några ryssar, men att de efter bränningen kommer vara fria.¹⁴¹ Att svensken bringar frihet men inte ryssen i det sammanhanget kan möjligtvis förklaras utifrån Nordin's slutsats om krigspropagandan. Nordin menar att när Sverige var i konflikt mot Danmark fungerade inte religiösa argument. Istället hänvisade man till den evangeliska friheten i propagandan samt ingick det frihet från främmande övervälde.¹⁴² Svensken kan anse sig som befriare för de jagar bort en annan ockuperande makt. Även om det gäller ryssen i det fallet kan propagandan ha förmedlat bilden att svensken för med sig frihet. Temat om den svenska friheten uttrycks även i Smepusts förmedlade sång *En svensk Fångewijsa* och dikt med bakgrund till fångenskapen.¹⁴³

Det finns undantag till den negativa inställningen mot ryssen. Framförallt handlar det om den ryska tsaren. Petre beskriver sitt mötande med tsaren i september 1705 som positivt. Han skriver att han hade nåden att träffa den tsariska majestäten och fortsatte sedermera skriva om samtalet de hade en senare dag. Petre beskriver även likheter mellan svensken och ryssen. I samtal med tsaren säger han att svenska soldater likt ryssarna inte heller är ett ordinärt folk utan att de är soldater samt att de var av samma beskaffenhet som de ryska soldaterna. Han skriver även att det finns risk att om svenskar och ryssar blandas kommer slagsmål bryta ut, för att bägge folk är lika benägna till bråk.¹⁴⁴ Lyth är under fångenskapen även positivt inställd till den ryska tsaren och beskriver detaljerat tsaren arbete med att förbättra Ryssland. Beskrivningen visar dels

¹⁴⁰ Petre, 1901. S. 14f, 22f, 51, 167; Herlitz, 1921. Förord S. XVIII.

¹⁴¹ Petre, 1901. S. 63f, 66.

¹⁴² Nordin, 2000. S. 179.

¹⁴³ Smepust, 1907. S. 174-181.

¹⁴⁴ Petre, 1901. S. 85. Nåd enligt SAOB innebär en gudlig välsignelse och signalerar något positivt. Nåd i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?unik=N_0877-0102.0z6e&pz=3> hämtad (23/5 2021).

att Lyth är intresserad av tsarens arbete och att han tänker beundrande om det.¹⁴⁵ Det sker för övrigt inga negativa bemärkelser gentemot ryska tsaren specifikt. Undantaget är Sperlings skildring av slaget vid Narva som tidigare nämnt.

Vid nyheten av Karl XII:s död 1719 skriver Lyth ett flera sidors utbrott av sorg och ilska. Däribland att han själv och karolinerna är främlingar i Ryssland trots flera års tid i Ryssland. Han beskriver även ryssarna som barbarer.¹⁴⁶ Han beskriver fortsatt hur svenska präster har fallit för den ryska villfarelsen och falska läran.¹⁴⁷ När Karl XII dör förlorar karolinerna en del av sin gemenskap. De förlorar sin gemensamma kung, den svenska kungen. Det slår hårt mot karolinernas självbild när den världsliga guden och personifikationen av svenska riket stupar i strid. Trots att det inte är ryssarna som dödade Karl XII uttrycker Lyth sin frustration mot ryssen. I det fallet kan differentieringen mot ryssen tolkas som ett försök att höja sin sociala status. Lyth tydliggör att ryssarna lever i villfarelse och är barbariska. Det innebär samtidigt att svenskarna är de civiliserade som har den rätta tron, eftersom identitet är relationellt. Att skriva det i samband med Karl XII:s död poängterar att svensken trots den förlusten fortfarande ser sig själv som överlägsna ryssen inom de nämnda områdena.

Babyloniska fångenskapen och lidandets gemenskap

Arrhén når fram till slutsatsen att Lyth och Smepust blir allt mer religiösa i fångenskapen och att de liknar situationen med den babyloniska fångenskapen. Den ökande förankringen i religionen kan förklara varför de valde att se Poltava och den efterföljande fångenskapen som Guds straff samt att de ser ryssarna som Guds redskap att utföra straffet med.¹⁴⁸ Frågan som uppstår är på vilket sätt religionen kunde upprätthålla en positiv självbild i fångenskapen? Samt hur påverkade fångenskapen karolinernas kollektiva identitet i övrigt?

Lyth beskriver triumfmarschen som karolinerna fick utstå när de anlät till Moskva i december 1710. Det beskrivs som att karolinerna fick utstå ett stort lidande och hån från folkmassan. De hade även blivit utsatta för svält och köld vid det laget, men Lyth tröstar sig hos sina karolinska kamrater genom att de uppmuntrar varandra. De fick beklaga olyckan i tystnad

¹⁴⁵ Lyth, 1903. S. 85.

¹⁴⁶ Lyth, 1903. S. 89. Barbar enligt SAOB kan syfta på främlingar eller folk med okristen kultur. Begreppet innehar även en negativ ton med bemärkelsen att främlingarna eller de okristna som syftas anses vara råa, hjärtlösa och grymma. Barbar i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?unik=B_0161-0148.bo4C&pz=3> hämtad (23/5 2021).

¹⁴⁷ Lyth, 1903. S. 90. Se även Arrhén S. 141-147.

¹⁴⁸ Arrhén, 2001. S. 127-130. Se den babyloniska fångenskapen i NE.

och anförtra sig på Gud. Det skriver han dock innan triumfmarschen.¹⁴⁹ Han skriver senare att "Säll ock lycksalig är then man, som både uti med- ock motgång på Gud förtrösta kan."¹⁵⁰ i samband med att han skriver hur man i nöd kan söka tröst och hjälp hos Gud.¹⁵¹ Tron på Gud fungerar för gruppen som ett sätt att fortsätta förmedla en positiv självbild även i lidandet. Oavsett hur svårt läget är kan man trösta sig hos Guden som är en viktig komponent i deras nationella identitet. Det antyder att den svenska gruppen fortfarande värderas högre än den ryska. Det stöds av faktumet att relativt få svenskar i fångenskap konverterade eller ingick i rysk tjänst som Arrhén påstår.¹⁵²

Vad som tillkommer under fångenskapstiden är en ny aspekt i den svenska gemenskapen, nämligen lidandet. Lyth skriver om "vårt" elände och lidande syftandes på de karolinska fångarna.¹⁵³ Smepust beskriver även om lidandet och olyckan som "vår". Begreppet fånge blir nu den främsta markören som skiljer karolinerna i fångenskap gentemot ryssen. Även när de skriver om svenskar tillkommer begreppet fånge jämsides.¹⁵⁴ Det gäller inte enbart karolinerna i fångenskapen. Kochen har nedtecknat att riket befinner sig i ett ynkligt och fattigt tillstånd.¹⁵⁵ Det kan innebära att rikets kassa är i dåligt tillstånd. Senare skriver dock Kochen att fäderneslandet blir förtryckt av den polske kungen och ryska tsaren samt att landet måste befrias.¹⁵⁶ Även om inte det inte är samma sorts lidande som fångarna utstår uttrycker Kochen ändå att det finns förtryck i Sverige. Det finns däremot skillnad i gemenskapen som uppstår bland fångarna från det gemensamma lidandet kontra resten av karolinerna.

I fångenskapen skriver karolinerna om sig själva i en mer religiös förankring. Smepust skriver om fångarna som "sweas barn" och "Sveriges barn". Han anknyter till myten om det svenska Israel i samband med det. Han skriver även i fångvisan att han ser på sitt hemland som zion. Det har även noterats av Arrhén.¹⁵⁷ Lyth skriver även om Sveriges barn i en religiös kontext.¹⁵⁸ Det sker däremot inte i Kochens kanslidagbok eller Johan Johansson Åboms dagbok. Med tanke på att dessa yttranden först uppkom hos Lyth och Smepust i fångenskapen kan

¹⁴⁹ Lyth 1903. S. 79

¹⁵⁰ Lyth, 1903. S. 83.

¹⁵¹ Lyth, 1903. S. 83.

¹⁵² Arrhén, 2001. S. 147.

¹⁵³ Lyth, 1903. S. 79.

¹⁵⁴ Smepust, 1907. S. 142-143, 145, 156.

¹⁵⁵ Kochen, 1908. S. 212.

¹⁵⁶ Kochen, 1908. S. 226.

¹⁵⁷ Smepust, 1907. S. 143, 145, 176; Arrhén, 2001. S. 130f.

¹⁵⁸ Lyth, 1903. S. 94.

slutsatsen dras att en mer religiöst förankrad nationell identitet uppstod hos fångarna i lidandets gemenskap. Då de la sin tröst till Gud.

Diskussion och sammanfattning

Studien har haft i syfte att undersöka en potentiell förändring i karolinernas kollektiva identitet under det Stora nordiska kriget 1700-1721. Utgångspunkten har varit några centrala begrepp inom nationalismforskning och social identitetsteori för att kartlägga potentiell förändring över tid. Frågan som styrkt undersökningen var *hur differentierar sig karolinerna gentemot ryssarna och kosackerna åren 1700-1721*. Fokuset har sedermera varit vad karolinerna skrivit om sig själva, ryssen och kosackerna. Metoden som använts var en hermeneutisk textanalys för att kunna analysera karolinernas existentiella värld. Det vill säga deras livsvärld, föreställningar, tankar och värderingar. Källmaterialet har varit *karolinska krigares dagböcker*, vilket är samlingar av dagböcker samt andra skrifter från karolinerna.

Ett uppenbart problem som uppstår när slutsatser ska dras utifrån ett relativt tunt underlag är hur mycket det går att generalisera. Arrhén, som undersökt ett fåtal fler karoliner, drar trots allt generaliserande slutsatser som talar för karolinernas kollektiva identitet med undantag för toppskiktet hos karolinerna.¹⁵⁹ Med det i åtanke bör det förtydligas att även om generella slutsatser dras ska de inte anses slutgiltiga. Vi kan inte veta hur alla karoliners nationella identitet såg ut, eftersom källmaterialet som överlevt till idag är skrivet av endast en liten fraktion karoliner. Det finns som påvisat individuella skillnader hos de fåtal undersökta karoliner i källmaterialet. Lyth är väldigt uttrycksfull till skillnad från andra karoliner. Det är även möjligt att det skulle finnas en skillnad i hur de skriftligt lärda underofficerarna tänker kring sig själva och andra, än den gemene karolinska soldaten. Trots att generalisering av karolinerna åskådningsvärld bör göras med försiktighet kan studien trots allt tala för hur den karolinska gemenskapen manifesteras hos de undersökta karolinerna. Med det sagt följer nu de slutsatser som kan dras utifrån de undersökta karolinerna.

SIT har bidragit med att nyansera myten om det svenska Israel som ett verktyg för att hantera gruppens sociala status. Genom att hänföra den sociala tävlingen till Gud får karolinerna bekräftelse att de i medgångar har Gud med sig, vilket resulterar i en positiv självbild. En intressant upptäckt var att karolinerna överdrev ryssens styrka vid sammandrabbningar. För att höja social status, enligt SIT, brukar gruppen ignorera styrkor och istället överdriva svagheter hos utomstående grupper. Karolinerna som skriver efter att sammandrabbningen skett vet resultatet.

¹⁵⁹ Arrhén, 2001. S. 148-149.

Paradoxalt nog kan de överdriva ryssens styrka och underminera sin egen för att bevisa sin överlägsenhet ytterligare.

Vid motgångar följer logiskt att karolinerna borde förlora social status, eftersom motgångarna är bevis på Guds straff. Arrhén påstår att myten om det svenska Israel vid motgångar var moraliskt förödande för den karolinska stridsviljan. Genom SIT har studien lyckats nyansera den bilden. Myten om det svenska Israel tillåter karolinerna att undvika jämförelser med ryssen inom stridsförmåga. Fokuset skiftar från den relativa skillnaden mellan karoliner och ryssar i strid till karolinernas synder. Genom att undvika jämförelse med ryssen kan karolinerna fortsätta se sig själva som överlägsna dem. Trots att myten om det svenska Israel kan drabba stridsviljan negativt efter en förlust vill jag påstå att den sparar gruppens sociala status i det sambandet. Att förlita sig på Gud, även i motgång, förmedlar en positiv självbild.

Studien har även lyckats nyansera bilden karolinerna hade av kosackerna. När det skrevs värderande saker om kosackerna var de mestadels negativa och från Lyth. Efter att Mazepa allierat sig med Sverige 1708 sker det en förändring i hur karolinerna väljer att kategorisera och skriva om kosacker. De börjar skilja mellan olika kosackgrupper. De svensk allierade benämns för det mesta som saporog kosacker, Mazepas kosacker eller framgår det att de är de allierade kosackerna de skriver om. Fientliga kosacker är för det mesta ospecificerat kosacker eller "fientliga kosacker" men ibland har donkosacker dykt upp i källorna. Särskilt märkvärdigt är när kungen talar om kosackerna som sitt eget folk och att de står under en trohetsed till honom. Kosackerna kan sägas ingå i en riksgemenskap där den gemensamma nämnaren är trohetseden till kungen. De blir svenska undersåtar. Det är tvetydigt om det säger något om de svenska karolinernas kollektiva identitet. Det tydliggör däremot att i kriget var det viktigaste vem som var fientlig eller vänlig mot svensken. Att kosackerna tillhörde en annan religion eller etnicitet spelar mindre roll för de stred för den rätta tron när de tog svenskens sida i kriget. Karolinernas skildring av att ryssen brände ner Mazepas huvudstad talar även för att karolinerna hade medömkan och empati för sina allierade, trots religionsskillnaden.

Den huvudsakliga frågan, ifall svenska karoliners kollektiva identitet genomgick någon förändring, återstår nu att besvara. Innan Poltava sker det avhumanisering av ryssen och rättfärdigande av okristna handlingar från karolinerna i syfte att bibehålla sina kristna värderingar. Det sker även religiösa differentieringar där Lyth liknar ryssarna vid babylonierna. Efter Poltava har karolinerna ett behov av att förklara vad som hände där de vänder sig till

religionen. Poltava och den efterföljande fångenskapen är Guds straff för att karolinerna syndat. Lidandet karolinerna får utstå gör att de alltmer söker tröst hos Gud. Det följer att både Lyth och Smepust, som är det främsta källunderlaget för fångenskapentiden, blir mer religiösa i fångenskapen. Från Kochens och Åboms dagbok tyder inget på att detsamma skulle hänt för karoliner som inte hamnade i fångenskap. Dock finns det viss anledningen att utifrån Kochen se hela den svenska gemenskapen som lidande tillsammans, men inte på samma sätt som karolinerna i fångenskap. Därmed vill jag påstå att fångarna får en egen föreställd gemenskap baserat på den gemensamma fångenskapen och lidandet som följer. Lyth tillskriver även fler negativa attribut till ryssarna under fångenskapen och skapar ytterligare differentiering på det sättet.

Det sker en förändring i hur karolinerna differentierar sig före och efter Poltava. Före Poltava hanterar karolinerna sin sociala status genom avhumanisering, rättfärdigande och myten om det svenska Israel. Efter Poltava blir gudströstan allt viktigare och en ökad religiös förankring sker. Jämförelser till den babyloniska fångenskapen sker och gemenskapen baseras på fångarnas lidande. Lyth har även en mer nedvärderande ton om ryssarna. För att förklara förändringen vill jag återknyta till Gudmundsson och sedan SIT. Gudmundsson menar att det var under motgångarna som utvaldheten som Guds folk synliggjordes. Lidandet var prövningar och trots att de berodde på karolinernas synder fanns det chans till återupprättelse hos Gud.¹⁶⁰ Den allt djupare religiösa förankringen i fångenskap efter Poltava kan ses som försöket till återupprättelse. Det går att koppla till sättet som SIT säger att en underlägsna grupp kan återta social status. Det sker genom att omtolka eller skapa nya gemensamma drag för sin grupp i syfte att värdera den positivt annorlunda från den överlägsna gruppen.¹⁶¹ Jag vill dock poängtera att myten om det svenska Israel inte nödvändigtvis omtolkades eller skapades i fångenskapen. Däremot blev den viktigare och det sker en positiv distinktion mot ryssarna när karolinerna anammar tanken om återupprättelse hos Gud. Prövningarna som karolinerna får utstå blir bevis på att de är Guds utvalda folk och det är endast de som kan få återupprättelse hos Gud.

Var passar studiens resultat in i den tidigare forskningen? Den bidrar med att nyansera delar av Arrhéns resultat, nämligen att svenska karoliner sällan konverterade eller övergick i rysk tjänst.¹⁶² Karolinernas starka nationella identitet rotad i myten om det svenska Israel fungerar

¹⁶⁰ Gudmundsson, 2014. S. 160-161.

¹⁶¹ Tajfel, 1981. S. 283f.

¹⁶² Arrhén, 2001. S. 147.

genom att upprätthålla en positiv självbild hos karolinerna i fångenskapen. Trots att de numera tillhör den underlägsna gruppen. Den religiösa förankringen hos karolinerna ute i fält kan återkopplas till Nordins resultat om att kungen använde sig av gudomlig retorik och att den påverkat karolinernas livsvärld, vilket bekräftar idén om att den nationella propagandan från överklassen skulle spridit en nationell identitet till undersåtarna. Intressant var även att karolinerna till viss del anammat idén om frihet som sammanknutet med Sverige. Till den nivån att de anser sig befria en stad om de samtidigt bränner ner den bara för att de skulle jaga bort ryssen. Det går att anknyta till Nordins idé om att svensken friar folket från främmande makt.¹⁶³

Vad som talar emot Nordins teori om en nationalistiskt medveten politik hos överklassen är kosackernas integration som Karl XII:s egennämnda folk. Det skulle snarare bekräfta vad Gustafsson säger, att det realpolitiska läget är viktigare än en nationalistisk agenda. Det avgörande är inte vilken religiös ställning kosackerna har eller vilket språk de talar utan att de strider på samma sida som Guds utvalda folk. Det leder fram till att de kan betraktas som kungens folk. Det förtydligar ytterligare Karlssons resultat, att det viktiga är vem som är vän eller fiende i kriget.¹⁶⁴ Resultatet av att karolinerna får en ny sorts gemenskap kan återkopplas till Lerboms teori om den kontextbundna dialogen med gemensamma referensramar mellan överheten och underklassen.¹⁶⁵ Fångenskapen är en ny kontext för karolinerna och det syns även i att deras nationella identitet skiftar. Gudströstan och lidandet blir del av deras svenska gemenskap. De applicerar den från överklassen förmedlade svenskheten i religiös bemärkelse till större grad. De inkorporerar även lidandet som den gemene fången utstår i gemenskapen. Därigenom har en ny svenskhet uppstått hos de karolinska fångarna som inte syns på samma sätt hos de övriga karolinerna.

För framtida forskning finns det flera aspekter som kan undersökas vidare. Främst uppstår frågan om den nya svenskheten som uppstod i fångenskapen influerade den nationella identiteten i riket efter kriget. Det går även att överlag undersöka hur integreringen av krigsfångar påverkade Sverige. Det skulle även vara intressant att genom nedslag i krigspropaganda på 1600/1700-talet undersöka hur den nationella retoriken förändras. Med hjälp av en sådan studie hade det gått att jämföra om karolinerna i det Stora nordiska kriget var mer eller mindre religiöst förankrade än tidigare eller senare svenska soldater och se vad som orsakar

¹⁶³ Nordin, 2000. S. 158-161, 179, 444f.

¹⁶⁴ Gustafsson, 2010. S. 112f; Karlsson, 1998. S. 79.

¹⁶⁵ Lerbom, 2017. S. 184f.

det. Fortsatta studier på svensk-kosackiska relationer vore också intressant. I källmaterialet KKD förekommer många omnämningar av kosacker, speciellt bland de högst uppsatta i armén. Att vidare undersöka kosackernas roll som trohetssvurna till Karl XII skulle kunna nyansera bilden om kosackernas relation till Sverige ytterligare.

Referenslista

Källmaterial

Kochen, J. H. v. "Kanslidagbok från Turkiet i största del förd av J. H. v. Kochen 1709-1714". *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 4. (red.) August Quennerstedt, 1-273. Lund: Gleerup, 1908.

Lyth, Joachim Matthiae. "Löjtnant Joachim Matthiae Lyths dagbok 1703-1722." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 2. (red.) August Quennerstedt, 1-99. Lund: Gleerup, 1903.

Petre, Robert. "Fänrik Robert Petres dagbok 1702-1709." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 1. (red.) Nilz Herlitz, Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag. 1-239, 1921.

Petre, Robert. "Fänrik Robert Petres dagbok 1702-1709." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 1. (red.) August Quennerstedt, 1-284. Lund: Gleerup, 1901.

Posse, Carl Magnus. "Öfversten friherre C. M. Posses dagbok 1707-1709." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 1. (red.) Nilz Herlitz, 241-296. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag, 1921.

Posse, Carl Magnus. "Öfversten friherre C. M. Posses dagbok 1707-1709." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 1. (red.) August Quennerstedt, 285-350. Lund: Gleerup, 1901.

Smepust, Erik Larsson. "Korpralen Erik Larsson Smepusts dagbok och anteckningar 1701—1718." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 3. (red.) August Quennerstedt, 117-185. Lund: Gleerup, 1907.

Sperling, C. H. P. "Löjtnanten grefve C. H. P. Sperlings dagbok 1700-1709." *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 3. (red.) August Quennerstedt, 1-87. Lund: Gleerup, 1907.

Åbom, Johan Johansson. "Oboisten vid westgöta-dals regemente: Johan Johansson Åboms dagbok 1712-1718". *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter*, 6. (red.) August Quennerstedt, 339-360. Lund: Gleerup, 1912.

Litteratur

Anderson, Benedict. *Imagined communities*, London: verso, 2006.

Arrhén, Erik. "Då svensk blev ryss, nationell identitet hos karoliner i främmande land." *Karolinska förbundets årsbok 2001*. 2001.

Dahlgren, Stellan & Florén, Anders. *Fråga det förflutna: en introduktion till modern historieforskning*. Studentlitteratur: Lund, 1996.

Ericsson, Peter, *Stora nordiska kriget förklarar: Karl XII och det ideologiska tilltalet = The Great Northern War explained : Charles XII and the ideological address*, Diss. Uppsala: Univ., 2002.

Gellner, Ernest. *Nations and nationalism*. Oxford: Blackwell, 1983.

Gudmundsson, David. *Konfessionell krigsmakt*. Malmö: Roos och Tegnér AB, 2014.

Gustafsson, Harald. *Makt och Människor: Europeisk statbildning från medeltiden till franska revolutionen*. Halmstad: Makadam förlag, 2010.

Gustafsson, Harald. "När blev skåne svenskt", *Skånes renässans. Kulturen 2000. En årsbok till medlemmarna av Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige*, red. Kjell Hansen, Lund, 2000.

Herlitz, Nilz *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter, 1*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners Förlag, Förord I-XXIX, 1921.

Karlsson, Åsa. "Främling eller vän? Svenskar i Turkiet på 1700-talet", *Främlingar - ett historiskt perspektiv*, red. Anders Florén & Åsa Karlsson, Uppsala, 1998.

Larsson, Olle. *Stormaktens sista krig*. Falun: Historiska media, 2009.

Lerbom, Jens. *Svenskhetens tidigmoderna gränser: folkliga föreställningar om etnicitet och rikstillhörighet i Sverige 1500-1800*, Halmstad: Makadam förlag, 2017.

Liljewall, Britt, *Bondevardag och samhällsförändring. Studier i och kring västsvenska bondedagböcker från 1800-talet*. Borås, 1995.

Nordin, Jonas. *Ett fattigt men fritt folk*. Stockholm/Stenhag: Brutus Östlings bokförlag Symposium, 2000.

Quennerstedt, August. *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter, 2*. Lund: Gleerup, Förord I-XXVIII, 1903.

Quennerstedt, August. *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter, 3*. Lund: Gleerup, Förord I-XXXIX, 1907.

Quennerstedt, August. *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter, 4*. Lund: Gleerup, Förord I-XLV, 1908.

Quennerstedt, August. *Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter, 6*. Lund: Gleerup, Förord I-XLVI, 1912.

Sahlin, Peter. *Boundaries: the making of France and Spain in the pyrenees*. University of California press: Los Angeles, 1989.

Smith, Anthony D. *National identity*, London: Penguins books, 1991.

Tajfel, Henri & Turner, John. "integrative theory of intergroup conflict" i Hatch, Mary Jo & Schultz, Majken (red.), *Organizational identity: a reader*, Oxford University Press, Oxford, 2004.

Tajfel, Henri, *Human groups and social categories: studies in social psychology*, Cambridge U.P., Cambridge, 1981.

Trepte, Sabine & Loy, Laura S. *Social identity theory and self-categorization theory*, 2017.

Åberg, Alf. *Karolinska dagböcker*, Stockholm, 1958.

Ödman, Per-Johan. *Tolkning, förståelse och vetande. Hermeneutik i teori och praktik*. Upplaga 3. Studentlitteratur: Malmö, 2007.

Internet

Barbar i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?unik=B_0161-0148.bo4C&pz=3> hämtad (23/5 2021).

Begifva i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=begifva&pz=2>> hämtad (23/5 2021).

Elak i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=elak>> (hämtad 16/5 2021).

Frihet i Saob, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=frihet&pz=1>> (hämtad 19/2 2021).

Förutan i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=F%C3%B6rutran&pz=1>> hämtad (23/5 2021).

Irreguljär i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=Irregulj%C3%A4r&pz=1>> hämtad (23/5 2021).

Kosack i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=kosack&pz=1>> (hämtad 19/5 2021).

Krigs-maner i SAOB,
<https://www.saob.se/artikel/?seek=krigsmaner&pz=2#U_K2633_115182> hämtad (23/5 2021).

Moskovit i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?unik=M_1261-0462.GAg4&pz=3> (hämtad 14/5 2021).

Nebukadnessar II i Nationalencyklopedin,
<<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/nebukadnessar-ii>> hämtad (13/5 2021).

Nåd i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?unik=N_0877-0102.0z6e&pz=3> hämtad (23/5 2021).

Oboist i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=Oboist&pz=1>> hämtad (23/5 2021).

Ryss i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?unik=R_3321-0121.g75O&pz=3> (hämtad 14/5 2021).

Saporog i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=saporog&pz=2>> hämtad (23/5 2021).

Skälmer i SAOB, <<https://www.saob.se/artikel/?seek=sk%C3%A4lmer&pz=2>> hämtad (23/5 2021).

Storryss i SAOB,
<https://www.saob.se/artikel/?unik=S_12173-0011.1Afr&pz=3#U_S12173_153396> (hämtad 14/5 2021).

Svinaktig i SAOB, <https://www.saob.se/artikel/?seek=svinaktig&pz=2#U_S14945_244330>
(hämtad 16/5 2021).